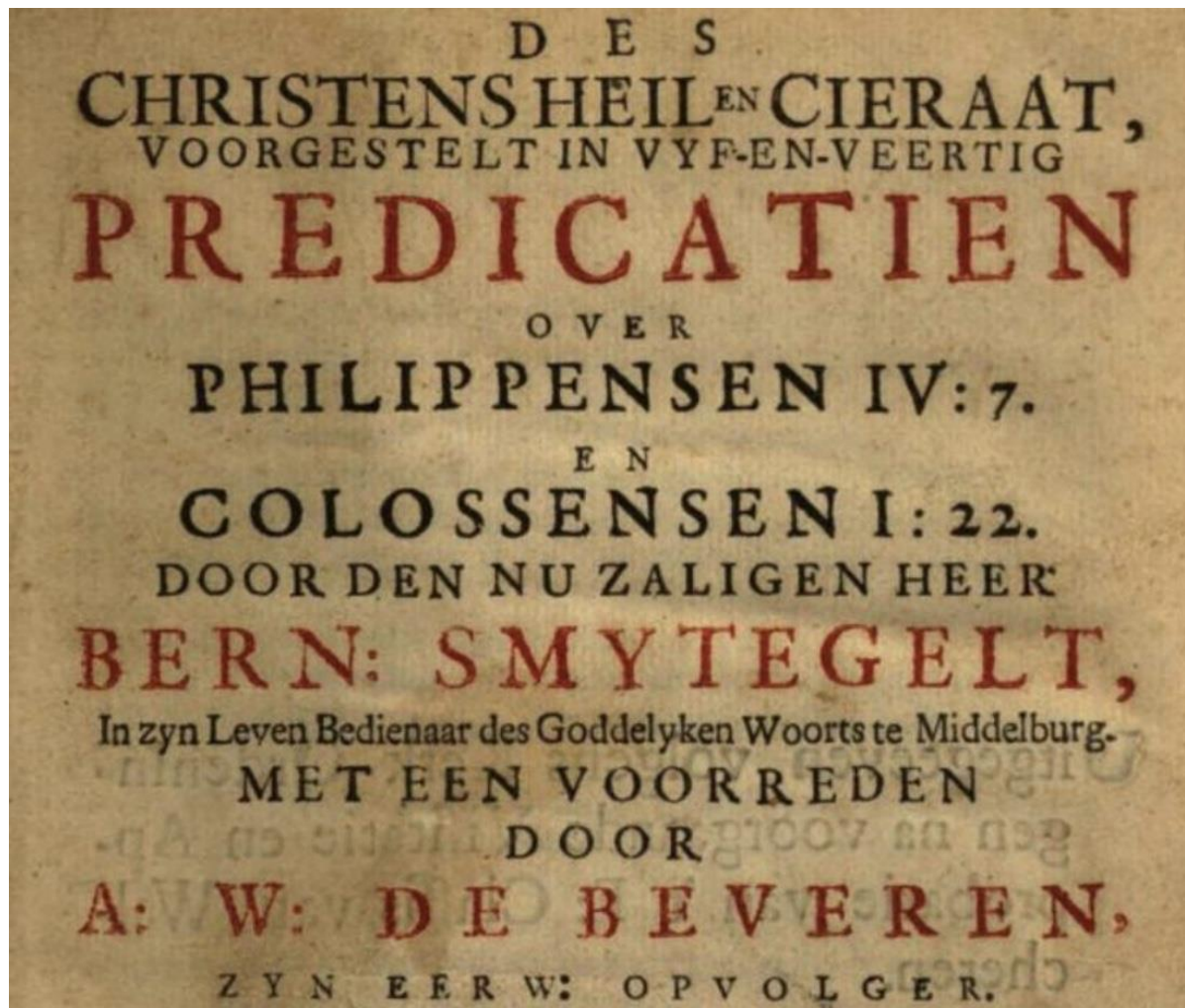

**Voorrede bij
Des Christens Heil en Sieraad
Van Ds. B. Smytegelt**

**Door
A.W. De Beveren**

**Inclusief: Eerdicht
Door H.D.W. Tierings**

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2023**

[https://books.google.nl/books/about/Des Christens heil en cieraat voorge-stel.html?id=OtxeAAAACAAJ&redir_esc=y](https://books.google.nl/books/about/Des_Christens_heil_en_cieraat_voorge-stel.html?id=OtxeAAAACAAJ&redir_esc=y)

De Eerdicht van Tierings en de Voorrede van dominee A.W. de Beveren - voorafgaand aan de 45 predicaties - is in hedendaagse spelling overgezet door ondergetekende, met gebruikmaking van de originele tekst, zoals te vinden is via bovenstaande link.

In de uitgave uit 2009 door J. van Vulpen te Woudenberg ontbreekt dit namelijk.

Een woord dat sterk afwijkt van de huidige taal, maar in de context beter past (bijvoorbeeld in het Eerdicht) of interessant kan zijn voor de lezer, is cursief tussen blokhaken achter het gebruikte synoniem geplaatst.

Tekstverwijzingen zijn gecontroleerd en eventueel gecorrigeerd.

De voetnoten van de Beveren met Latijnse citaten, zijn weergegeven met een vertaling.

Tevens zijn verklarende voetnoten geplaatst bij wellicht onbekende zaken of personen.

Eventuele woordjes die lijken te ontbreken, zijn ter verduidelijking tussen gewone haakjes geplaatst.

Van de Griekse en Hebreeuwse woorden is tussen schuine strepen de transliteratie cursief weergegeven, gevolgd door de vertaling tussen apostrofs.

Putten,
maart 2023,
B. Schalk

E E R D I C H T

Die de naam van CHRISTEN draagt,
Moet doen dat Gode meest behaagt,
Moet op de Godsvrucht zijn gezet,
Moet wandelen naar 's Heeren Wet,
Moet tonen dat zijn ganse werk
Gestempeld is, door 't Geestes merk,
En dat er geen schijnheiligheid
Bij hem in 't minst op 't harte ligt [*leit*].

En die dus, door zijn gans gelaat,
De zonden dezer wereld haat,
En die, door 's Heeren hand gesterkt,
Zijn eigen zaligheid uitwerkt,
Die mens zeg ik dat gewis
Den naam van CHRISTEN waardig is.

Al die nu zo Godsvruchtig leeft,
Al die, wiens hart zo hoog zweeft,
Al die dus Gods geboôn betracht
En 's werelds goed maar schijngoed acht,
Voor zulk een mens is hier bereid
Een beek van Godzaligheid.

Doch niet alleen vanwege [*van*] hemels zaad,
Dat zijn zonden haat en laat
Is dit geschrift in 't licht gebracht;
Maar ook, opdat door 's Geestes kracht,
De zondaar werd' in 't hart geraakt,
Die nu nog naar de wereld haakt,
En die, met zijn handel toont,
Dat 's Heeren Geest niet in hem woont,
Opdat hij toch [*steeds*] Godvruchtig leef
En d' eer van 't werk aan Gode geef.

Hier is voor allerhande soort
Van volk, die ijverig in Gods Woord
Met lust gedurig werkzaam zijn,
Een kostelijk Medicijn.

Hier leert men, hoe men leven moet,
Hier leert men, hoe men 't hoogste goed,
Om niet, verkrijgen kan van God,
Hier vindt men 't beste zielenlot.

Hier leren wij de weg der deugd
Betreden, met de grootste vreugd;
Hier leert men hoe de Heilige Geest
De mens werkzaam [*bewrogt*] maakt, die hem vreest,
En hem doet gaan, van trap tot trap,

Tot d' allerbeste wetenschap.

Een deur ziet g' hier open gedaan [*opgedaan*]
Om naar de hemel toe te gaan,
Hier is het al wat gij begeert;
Hier ziet gij klaar wat gij ontbeert;
Hier ziet g' hoe God uw wens vervult,
Waarop gij hoopte, met geduld.

Hier ziet ge het genadeloon,
Die luisterrijke hemelkroon,
Waar God Zijn knechten mee betaalt,
Waar nu Smytegelt mee praat,
Die, na zijn voltooide [*afgedane*] werk,
Nu glansrijk schittert boven 't zwerk.

Ik zal hier, kort en onbevreesd,
Een schets tekenen [*ontwerpen*] van 's mans geest,
En dienst aan onze tempelschaar.

Hij was (ik zeg 't in 't openbaar),
Een man, die door des Geestes licht,
Zijn weg heeft naar Zijn leer gericht;
Een man, die steeds met hart en mond
Voor Godsvrucht en voor Waarheid stond;
Een man, die zich altoos inzette [*gaf werk*]
Tot welzijn zo van land als kerk;
Een man, die trouw bleef op zijn post,
Tot hij daarvan werd afgelost,
Om eeuwig voor Gods troon te staan,
Van alle ramp en smart verlost [*ontdaan*].

Heer'! Zegen Uw Kerk en land,
En stel die t'saam in zulk een stand,
Daar 't nageslacht van zeggen moet:
De vruchten van 's mans leer zijn goed.

H. D. W. Tierings

VOORREDE.

Met nadruk klinkt de Goddelijke opdracht in Hebreeën 13:7: *Gedenkt uw voorgangers, die u het Woord Gods gesproken hebben; en volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst van hun wandel.*

Waarmee de apostel de gelovige Hebreeën zoekt te beschermen tegen de afval tot het Jodendom en te bevestigen in de genadeleer, om zo door nagedachtenis aan de trouwe voorgangers en hun voortreffelijk uiteinde een dergelijk geloof te verkrijgen.

Zo eist hij van hen:

- I. Een herdenken van hun eerbare [*brave*] voorgangers.
- II. Het praktisch [*zakelijk*] gebruik, dat zij door dit overdenken moesten maken.

I. De bekende [*vermaarde*] mannen Gods, waaraan deze Hebreeën grote erkentelijkheid [*verplichting*] hadden, noemt de apostel:

A. ἡγουμένων /*hēgoumenōn*/ ‘voorgangers’.

Een voorganger is iemand die een ander de weg wijst, en daarom met hem meegaat; en dus door onderwijs en voorbeeld tot een juiste handel [*bedrijf*] en gewenst einddoel brengt.

Door deze voorgangers bedoelt de Geest hier niet leiders [*heersers*] in de regering [*politie*]¹ zoals Mozes, Jozua en anderen waren, gelijk in het O.T.: koningen en נִידִים /*nyydym*/ ‘vorsten’ die de *voorst*e zijn, en hun onderdanen moesten *voorgaan*; ook worden deze met dit grondwoord in het N.T. genoemd: bijvoorbeeld Matth. 10:18, Hand. 7:10, 1 Petr. 2:14; maar men moet hier denken aan voorgangers in de kerk², leidslieden op de hemelweg, zoals Pashur de aangestelde [*bestelde*] voorganger was in het huis des HEEREN, Jerem. 20:1. Bársabas, en Silas, waren voorgangers onder de broeders, Hand.15:22.

Theophylastus³ vergelijkt deze voorgangers met de leidslieden [*voorstanders*] in de Heere, die onder de Thessalonicenzen arbeidden en haar vermaanden, 1 Thess. 5:12.

Deze naam wijst aan [*herinnert*]:

a. Dat het leven der Godzaligen als [*niet ongelijk*] een weg is, waar men op wandelt. Omdat dat leven hun grootste [*heersende*] lust is; zij daarin voortgaan en eindelijk de gewenste rustplaats en kroon der heerlijkheid verkrijgen: Psalm 84:8, 1 Petr. 1:9.

Maar zij ontmoeten op deze weg veel tegenstand: zij hebben hier met de ganse wapenrusting Gods te strijden, en daarom zijn er voorgangers nodig.

b. De waardigheid van de leraars.

Omdat met deze naam veldheren, zelfs koningen, plachten aangeduid [*benoemd*] te worden. Als Jesaja de rechtvaardige regering van de Messías voorzegt, voegt hij daarbij: *de vorsten zullen heersen naar recht*, Jes. 32:1. Zoals vorsten, hertogen en graven aan het hof als dienaars [*ministers*] van de overheid gebruikt worden, om de wetten [*rijksbevelen*] van de koning helpen uitvoeren, of om als ambassadeurs uitgezonden te worden, of om steeds in de nabijheid van de vorst te zijn.

Zo zijn de begenadigde leraars ook dienaars van de Hemelkoning, en in Zijn genaderijk *gezanten*, 2 Kor. 5:20. Zij hebben een dienende macht, welke voor den Heere vorstelrijk en voortreffelijk is. Zij heersen over zichzelf, de satan, de wereld en over het erfdeel des

¹ Johannes Plevier, ‘Handelingen der H. Apostelen beschreeven door Lucas’, Deel 4, pag. 502

² Joh. Caspari Suiceri, Thesaurus Ecclesiasticus, Deel 1, pag. 1315.

³ Waarschijnlijk bedoelt de Beveren: Theophylactus, de bisschop van Achrida in Bulgarije, gestorven in 1107, die commentaren vervaardigd heeft, welke hoofdzakelijk uit Chrysostomus geput zijn.

Heeren als opzieners, en gebruiken de sleutelen des hemelrijks.

Het is een erenaam, waarom [*die*] zij zich waardig gedragen moeten.

Als zij zich met een overheersende macht verheffen, zich doen gelden door partijschappen aan te kweken, in opschik [*zwier*], gelaat en taal de grootsheid van de wereldgroten nabootsen, dan verloochenen zij hun ambt [*betrekking*], en maken zich die erenaam onwaardig. *De koningen der volken heersen over hen, ... Doch gij niet alzo; maar de meeste onder u, die zij gelijk de minste; en die voorganger is, als een die dient.*

Luk. 22:25-26; zie ook 1 Petr. 5:1-3.

c. Hun plichten.

Zij moeten dan ook als voorgangers:

1. Het oog op Christus houden; van Zijn mond en kracht afhankelijk zijn [*afhangen*] als hun overste Leidsman. Hebr. 12:2.

2. Voorgaan [*Voorlichten*] in de leer; de gemeente de rechte en zekere [*veilige*] weg ter zaligheid wijzend, hen tonend wat zij moeten mijden, en hoe zij wandelen moeten, Jes. 30:21, Jer. 6:16; de mensen trachtend te overreden, en als aan [*bij*] de hand tot Christus te leiden, Hand. 26:18.

Zij moeten geen dwalende sterren [*dwaalsterren*] zijn, zoals Judas de trouwelozen noemt, Judas vs. 13, of dwaallichten, die de reizigers van de rechte weg naar moerassen [*poelen*] en naar het verderf heenwijzen. Dan zijn de leiders verleiders; en die van hen geleid worden, worden ingeslokt, Jes. 9:15. Maar zij moeten sterren in de hand van Christus zijn, die de tobbede [*sukkelende*] reizigers tot troost en licht zijn op de hemelweg, volgens Hand. 13:44 en 2 Tim. 4:2.

3. Vertonen van [*Voorgaan in*] een heilige wandel. Zij moeten niet zijn gelijk de priesters in de tijd van Herodes, die anderen de plaats van Jezus' geboorte aanwezen, zonder zelf heen te gaan om Hem te aanbidden; of zoals wegwijzers, die vroeger [*oudtijds*] voor de ongelukkige doodslager opgericht waren met het opschrift: *Toevlucht*, zo de weg wijzend naar de vrijstad, zonder daar zelf in te komen.

Maar als dat wonderlijke licht, dat de wijzen in het oosten verscheen en hen voorging tot de plaats waar de Heere Jezus was; als Gideon. Voorbeelden: *zijt een voorbeeld der gelovigen in het woord, in wandel.* 1 Tim. 4:12 en 1 Petr. 5:9.

4. De gemeente leiden [*bestieren*]; goede orde bewaren [*houden*] in Gods huis. 1 Kor. 14:33. Chrysostomus, die grote prediker van het oosten⁴, zegt: *Hetgeen een stuurman is op het schip, een overste voor zijn leger, een herder bij zijn kudde: dat zijn de opzieners der gemeente in zuivere geestelijke zaken.*

De wederhorigen moeten bestraft en bedreigd worden. Paulus zegt: *Zal ik met de roede tot u komen?* 1 Kor. 4:21. De gehoorzamen moeten worden aangemoedigd om zulke voorgangers na te volgen [*treden*].

Met één woord: het verlorene moet gezocht, het weggedrevene wedergebracht, het gebrokene verbonden en het kranke gesterkt worden, Ezech. 34:16, Jes. 49:11, Kol. 1:28. *Opdat wij zouden een iegelijk mens volmaakt stellen in Christus Jezus.* Maar wie deze voorgangers waren, wordt verschillend [*verscheidenlijk*] uitgelegd [*bepaald*]:

1. Sommigen verstaan er onder [*door*] de Godzalige patriarchen, profeten en priesters van het OT, omdat de apostel in Hebr. 11 er zoveel werk van gemaakt heeft om het geloof van dezen, de Hebreëen voor te houden *als een wolk der getuigen*, Hebr. 12:1, welker geloof en lijdzaamheid zij hadden na te volgen.

⁴ Zo noemt hem Joseph Bingham (1668-1723), Origines Ecclesiasticae, Deel 6, pag. 161

2. Anderen de apostelen, en bijzonder de martelaren van het NT zoals Theodoretus⁵ de eerste martelaar Stéfanus en Jakobus de broeder van Johannes noemt; naast degenen die door de woede der Joden waren omgekomen.

3. Geleerde mannen geven [*vergunnen*] aan de uitdrukking een onbepaalde ruimte, en zien [*ogen*] op al degenen, welke ooit, of ooit onder de Hebreeën, het ambt van voorganger bekleed hebben. Waarbij men kan voegen alle aanzienlijke [*eerwaardige*] mannen, die het spoor van deze voorgangers zouden volgen.

Het blijkt althans uit het woord *uw*, dat de Hebreeën, naast andere gemeenten, hun bijzondere voorgangers hadden. Paulus wil daarom, vers 17, dat zij die *gehoorzaam* zullen zijn, en in vers 24 vraagt [*beveelt*] hij hen te groeten. Zodanigen waren in de tijd van 25 jaar tussen Christus' hemelvaart en Paulus' banden er al vele geweest. De Heere zou ook dezulken door Zijn bijzondere zorg [*voorzorg*] in de kerk blijven houden.

B. Van deze edele rij van voorgangers beschrijft de apostel hun heilig en voortreffelijk werk waar zij in bezig waren geweest: *die u het Woord Gods gesproken hebben*.

a. Wat een *woord* is, en hoe men daardoor zijn gedachten aan anderen bekend maakt, ga ik aan voorbij. Hier is het:

b. *Gods Woord*, dat is: hetgeen van God spreekt, of door Goddelijke opdracht [*last*] en openbaring gesproken wordt.

Ik denk, dat ik het doel zou missen, als ik hier de ingeschapen Godskennis noemde, hoe heerlijk deze ook glinsteren moge.

Ook zie ik niet in, dat ik dit Woord Gods hoofdzakelijk [*bepaaldelijk*] moet houden voor de leer der genade onder het OT, des te minder wanneer men, zoals voorheen vermeld, de oude patriarchen en profeten hierbij insluit.

Maar wij verstaan door dit woord, hetgeen zij van Gods Wezen, volmaaktheden en raad geopenbaard, en hetgeen zij door Goddelijke opdracht [*last*] gesproken hebben: in het bijzonder aangaande de zaligheid des mensen, hoe verloren zondaars, bondgenoten van een zalig God kunnen worden.

Welke openbaringen [*ontdekkingen*] met recht Gods Woord genoemd worden:

1. De waarachtige God was er de onfeilbare Bekendmaker [*Ontdekker*] van, en het werd gesproken uit Zijn Naam.

Waarom de profeten doorgaans in de inleiding [*voorrede*] dit getuigenis [*credentiaal*] vermelden [*tonen*]: *zo spreekt de Heere; de God Israëls heeft gezegd*. 2 Sam. 23:2, 3. 2 Petr. 1:21.

2. God Zelf is er het voornaamste Onderwerp en einde van: het is *de verborgenheid van God en den Vader, en van Christus*. Kol. 2:2; het grote einddoel van de verkondiging is, opdat zij *gemeenschap zouden hebben, met den Vader en met Zijn Zoon Jezus Christus*. 1 Joh. 1:3.

3. God had dit Woord als het Zijne bewaard onder de tirannieën [*geweldenarijen*] van de Assyriërs, Babyloniërs en Romeinen; de Heere had dit Woord als het Zijne met triomferende genade en zegen bekroond, Psalm 19:8, Markus 16:20.

De Godvruchtigen hadden het als zo'n Woord aangenomen, geëerbiedigd en gehoorzaamd, 1 Thess. 2:13.

De heilige mannen Gods hadden het zo:

c. *Gesproken* tot de Hebreeën. Dat geeft te kennen:

1. Hun wettige zending als geestelijke gezanten van dit heilig Godsrijk. 1 Kor. 9:16, 2 Kor. 5:18^b. *Want Dien God gezonden heeft, Die spreekt de woorden Gods*, Joh. 3:34.

⁵ Theodoretus (393-458) was bisschop van Cyrrhus, theoloog, kerkvader en kerkhistoricus.

2. De getrouwe verkondiging [*openbaring*] van datgeen, wat God bevolen had te spreken; niets achterhoudend, maar de *ganse raad Gods* verkondigend, Hand. 20:27. *Het Woord Gods niet vervalsende*, 2 Kor. 4:2.

Zoals onbetrouwbare [*bedrieglijke*] kooplieden met hun winkelwaar doen, dat zou: voor *God bedriegerij spreken*, Job 13:7.

Indien iemand spreekt, die spreke als de woorden Gods, 1 Pet. 4:11.

3. Het oogmerk: *het Woord Gods niet te koop dragen, maar als uit oprechtheid, maar als uit God, in de tegenwoordigheid Gods, het te spreken in Christus*, 2 Kor. 2:17; met het doel, niet hun maar Gods grootmaking.

Zij moeten minder, maar de Heere Jezus meerder worden; ofschoon het waar is, dat ook het kostelijkste [*fijnste*] het aardse [*de motte*] van de mens [*het eigen*] nog onderworpen is.

4. Duidelijke klaarheid in het voorstellen. Dat is het grote doel van onze spraak, om onze gedachten anderen te doen verstaan.

Droevig is het, als het is gelijk Joh. 10:6: *maar zij verstonden niet wat het was, dat Hij tot hen sprak*. De spreker moet niet door buitensporige hoogdravendheid het Woord Gods verduisteren. Zodanigen zijn de beschilderde glasvensters gelijk, die het donker maken; maar zij moeten als kristallijne glasvensters verlichtend: het Woord Gods door een duidelijke taal verstaanbaar maken. Paulus kwam niet in uitnemendheid van woorden; ook blazen de ramshoorns weleens de muren van Jericho neder, dat gouden trompetten niet doen.

5. IJverig. Als spreken niet binnendrong, dan riepen ze weleens: Jes. 58:1; betuigden: Hand. 8:25. Vooral wanneer God de tongen van Zijn knechten aanraakt met een gloeiende kool van Zijn altaar: Jes. 6:6, en het vuur des Geestes, als op het Pinksterfeest, daarmee vergezeld gaat. Dan is het woord als een hamer en vuur: Jer. 23:29.

6. Naarstige aanhoudendheid⁶. Apollos, vurig van geest zijnde, sprak en leerde nauwgezet [*naarstiglijk*] de zaken des Heeren: Hand 18:25, aanhoudend *ἐνκαίρως ἀκαίρως / eukairōs akairōs* / 'tijdig en ontijdig'. Het was het motto [*de spreuk*] van John Jewel⁷: *Oportet episcopum concionantem mori*, dat is: *Een leraar behoort al predikende te sterven*. Het was de wens van Augustinus, dat Christus hem bij Zijn komst mocht vinden *aut precantem aut predicantem*: of *biddend of predikend*.

Calvijn wilde niet dat de Heere hem zou *ledig* vinden. En, o wonder! Als de hoogheid van de Meester, het gewicht van het ambt, de voortreffelijkheid van het werk, de lust tot Gods eer, de kortstondigheid van onze tijd, de uitnemendheid van de vergelding op het hart van de spreker wegen: dan zal men zijn zaad in de morgenstond zaaien, en in de avond zijn hand niet aftrekken, Pred. 11:6.

d. Vele grote mannen, die het woord Gods predikten:

1. Hadden de Hebreëen onder haar gehad.

De hogeschool van het Christendom was in Judea geopend, en verbreid door de Apostelen en vele apostolische mannen.

De uitlandse [*buitenlandse*] Hebreëen kregen op hun beurt de Apostelen en hun metgezellen, en door hun leiding [*opzicht*] en boodschap [*bestellingen*], voorgangers die hen Gods woord predikten; Hand. 2:1-5, Tit. 1:5, 1 Pet. 5:1.

2. Geldt ook vanwege alle herders en leraars in het vervolg van de tijd, voor zover hun prediking met het Woord van de profeten en apostelen overeenstemt, volgens de

⁶ Het lijkt erop dat de Beveren in dit stuk gebruik heeft gemaakt van een preek van John Wall (predikant te Londen): "Niemandt dan Christus, ofte een klaer ende uytneement tractaet van de kenneisse Jesu Christi" uit 1660!

⁷ John Jewel (1522-1571) was bisschop van Salisbury en auteur van 'Apology of the Church of England'.

Goddelijke last: 1 Pet. 4:11, *Indien iemand spreekt, die spreke als de woorden Gods; indien iemand dient, die diene als uit kracht die God verleent; opdat God in alles geprezen worde door Jezus Christus, Welken toekomt de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid.*

3. En zo onderscheidt hij de rechtvaardige voorgangers van de valse. Want allen die de naam hebben van voorgangers, zijn geen voorbeelden in leer en leven, maar onder die zijn er velen waar men van zeggen moet zoals Christus: *doet niet naar hun werken*, Matth. 23:3.

4. Ook bedoelt de apostel in het bijzonder de gestorvenen, hetzij door een natuurlijke [ordinaire] dood, hetzij door een marteldood weggerukt, die het Woord Gods gesproken hebben, en daarom mocht hij met meer vrijheid en minder afgunst hun voorbeeld hen aanprijzen. Zij spraken eertijds, maar dat was nu voorbij; die monden waren nu gesloten, hun werk was voltooid [afgedaan], maar niet het werk in de gemeente jegens [omtrent] hen.

Paulus zegt:

C. Μνημονεύετε /*Mnēmonuete*/ ‘Gedenkt ze’.

Hij beveelt hier hen in gedachtenis te houden. De vraag is: Hoe?

a) Niet zozeer met een ontfermend medelijden, zoals vers 3: *Gedenkt de gevangenen en degenen die kwalijk behandeld worden*; want hun kruis was reeds met de kroon van hemelse glorie verwisseld.

Veel minder door een Godsdienstig eerbewijs of aanbidding⁸ zoals het *memoria martyrum*: de jaarlijkse herdenking [gedachtenis] van de martelaren, die uiteindelijk [ten laatste] voor de kerk een schadelijk gevolg had; hoewel [schoon] ten tijde van Augustinus de herdenking [gedachtenis] van de martelaren slechts mensen betrof wier zielen bij God leven.

b) Maar zij moesten hun leer en voorbeeld gedenken:

1. In de gedachten bewaren [houden], zoals de LXX⁹ dit woord gebruiken. Exod. 23:3, *Gedenkt aan dezen zelve dag*; en zoals de engelen de vrouwen toeriepen: *Gedenkt hoe Hij tot u gesproken heeft*, Luk. 24:6.

Zo moeten zij zich herinneren [te binnen brengen] hun personen, dienst en zegen, welke zij onder hun prediking [dienst] genoten hadden: *Gedenk dan hoe gij het ontvangen en gehoord hebt*, Openb. 3:3.

2. Erkennend de talenten, die God hen had gegeven; voor al de zegeningen die God middellijk door hen Zijn volk gegeven had. Dat goede niet te gedenken wordt in het Woord gebrandmerkt, Pred. 9:15; dat erkennen: geroemd, 1 Thess. 3:6 en 7. Zulke zegeningen zijn voor Gods volk gedenktekens.

3. Met liefde en achting trachtend hun naam en persoon in levende nagedachtenis te houden, en zo hen met eer [lof] te vermelden: *de rechtvaardige zal in eeuwige gedachtenis zijn*, Ps. 112:6. Na hun dood bovenmate geacht [op den hoogsten prijs gesteld], soms van goddelozen [onvromen] alsook van vromen; hun naam blijft in achting, ook als het lichaam verteerd [verrot] is. Zoals de kamille haar geur [reuk] opgeeft [uitwaasemt] als deze vertrapt wordt [vertreden], en wierook als deze verbrand wordt. Hoe vele doorluchtige voorgangers staan in de heilige geschiedenis [historiën] voor eeuwig ter nagedachtenis opgetekend met een liefelijk en lofwaardig [loffelijk] verhaal [gerucht]!

⁸ Laur. Ramirez de Frado: vult fie innui memoriam Sanctorum per deptycha propaga, et cum cultu quodam conjuncta; “Hij wil een teken zijn, dat de herinnering aan de heiligen wordt uitgedragen door middel van tweeluiken (schilderijen) en gecombineerd met een soort aanbidding”.

⁹ LXX: zeventig; de vertaling van zeventig mannen, genaamd de Septuagint (: latijn voor zeventig).

Zoals bijvoorbeeld een Henoeh, Noach, Abraham, David. Hun *gedachtenis* moest als die des rechtvaardigen *tot zegening zijn*; Spreuk. 10:7. Het hoog [*veel*] achten in de liefde volgens 1 Thess. 5:12, moet niet zo snel [*ras*] ophouden.

4. Gevoelig onder [*over*] de kastijdende hand Gods als Hij gaarne getrouwe voorgangers naar huis [*thuis*] roept. Dat is veelal [*meermaals*] een komeet [*staartster*] en voorbode van een dag des¹⁰ kwaads, Jes. 57:1: *De rechtvaardige wordt weggeraapt voor het kwaad*. Als de Noachs in de ark gaan, dan nadert de zondvloed. Men lette erop [*merkt aan*], dat Ambrosius vóór de ondergang van Italië en Augustinus vóór Hippo's verwoesting, beiden zijn thuis gehaald; om Luther en Pareus¹¹ maar niet te vermelden. Trouwens, wie zal het veroordelen [*wraken*], dat Elisa zijn Elía naroept, en van rouw zijn klederen scheurt? 2 Kon. 2:11 en 12.

5. Door hernieuwde lust tot ware Godzaligheid¹². Jozua wekt de Rubenieten, Gadieten en de halve stam van Manasse op met een: *Gedenkt aan het woord hetwelk Mozes, de knecht des HEEREN, ulieden geboden heeft*, Joz. 1:13.

Zij konden op die zegeningen niet beter reageren [*beantwoorden*] dan door die voorgangers en hun godvruchtige wandel na [*op het spoor*] te volgen.

c) Zo gedachten de vrome Hebreëen:

1. Reeds in waarheid aan hun voorgangers,

2. Of God Zelf beveelt hen dat hier¹³:

a. Want de beste heeft nog aansporingen nodig,

b. Zij moesten het ook uit gehoorzaamheid aan de Goddelijke opdracht [*last*] doen,

c. En die eis was:

1. Noodzakelijk: het ontbreken [*gebrek*] van een gepaste [*behoorlijke*] mening over [*opmerking op*] deze eerste verkondigers van de Christelijke leer, is de voornaamste oorzaak geweest van het bijzondere [*ongemeen*] verval van de roomse kerk, beide in de leer en in de praktijk [*betrachting*] van de godsdienst. Zij volgen het geloof niet na van de apostelen, de eerste vaders en leraars van het christendom, maar van de vaders van het Lateraans en Trents Concilie [*kerkvergadering*]¹⁴

2. En wat is billijker?

Kinderen vergeten niet licht hun ouders, waarvan zij het leven en (aardse) goederen ontvangen hebben. Zo vergeten ook wedergeboren mensen niet licht de voorgangers, door wier dienst zij tot de hemelse erfenis wedergeboren zijn.

Maar dan moesten zij deze voorbeelden ook op de weg hemelwaarts na wandelen.

Daartoe wekt de apostel hen hier op.

II. *Volgt hun geloof na*. Te weten:

a) Niet zozeer de geloofsleer, zoals in [*het is*] Hand. 6:7; want dat geloof wordt niet als zodanig [*zo zeer*] nagevolgd maar [*als*] beleden.

Maar:

1. De genade des geloofs in *haar*, waardoor zij:

a. Geloofden tot rechtvaardigmaking, Rom. 10:10.

¹⁰ Petrus van den Hagen (1641-1670), "De brief des H. Apostels Pauli aan de Philippensen", pag. 238.

¹¹ David Pareus (1548 – 1622) was een Duits gereformeerd theoloog en reformator.

¹² Joannes Maldonatus (1534-1583), Spaans jezuïet: vult, quod respondeat Hebrexו זכר zachar, notans reninifcentiem, qua os i psos ad pietatem et timorem Dei excitamus.; "Hij herinnert aan het Hebreeuwse זכר /zachar/ 'God gedenkt', wijzend op de verzaking van onze mond te verheffen tot vroomheid en vrees voor God".

¹³ Edward Leigh (1602-1671): Verbum *Μνημονεύετε* potest verti aut *memorez éstis*, aut *memores estote*; "Het woord *Μνημονεύετε* kan worden vertaald als: *ge onthoudt*, of *ge herinnert u*".

¹⁴ Dit zijn de woorden van Dr. John Tillotson in zijn Predikatiën, Deel 3, pag. 105.

b. Hun harten gereinigd waren, Hand. 15:9.

c. Hetwelk hun vruchtbaar maakte in hun leven, waardoor zij God verheerlijkten in alles wat zij deden of leden voor de naam van Christus, en Gode hun zaak toevertrouwen, 2 Kor. 4:13 en 14.

2. De gehele staat en stichtelijke wandel van de voorgangers.

Zo bad Paulus, dat God wilde *volmaken* hetgeen aan het *geloof* van de Thessalonicenzen *ontbrak*, 1 Thess. 3:5 tot 10.

b) Dat geloof hadden deze leidslieden van de Hebreeën bezeten: *hun* geloof.

1. Als zij anderen predikten, waren zij zelf niet verwerpelijk geweest¹⁵.

Die de kracht des Geestes tot hun bekering, verandering van gezindheid [*zinsverandering*] en gehele overgave tot het geloof en de liefde van Jezus nooit in hun harten ondervonden hebben, en mogelijk in deze of gene heersende zonde geleefd hebben: zulke leeraars zijn immers rampzalige schepselen en geestelijke duivelskinderen [*wanschepselen van mensen*].

Zij stellen anderen het licht voor en dwalen zelf in dikke duisternis; zij wijzen als zovele *status mercuriales* (: aan de landwegen opgerichte mijlpalen), anderen de weg, doch gaan deze zelf niet; zij bouwen mee aan de ark, maar blijven er zelf buiten en verdrinken in de zondvloed; *zij volgen den weg van Bileam*, wiens profetie zowel [*mede*] heilig en heerlijk was, maar zijn werken waren boos en goddeloos. Wier vonnis met duidelijke beelden [*heldere verven*] is getekend [*afgeschetst*], Matth. 7:22 en 23.

2. Maar zij waren deelgenoten van de genade die zij anderen gepredikt hadden. Dit geloof hadden zij getoond door allerhande goede werken; ja zij waren in dit alles uitmuntend geweest, 1 Kor. 9:27, 2 Kor. 6:3 tot 10, 2 Tim. 4:6 tot 8.

O, beminnenswaardig [*overdierbaar*] geloofsleven, waar men de maan en al het ondermaanse als met voeten treedt, waar men boven de wolken leeft en verkeert [*zweeft*] met Jezus! O, zalig leven, waar men God met al Zijn algenoezaamheden tot zijn Verbondsgod, Jezus met al Zijn zaligende verdiensten, de Heilige Geest met al Zijn vertroosting, het verbond met al zijn beloften, de wereld, het leven, de dood, tegenwoordige en toekomstige dingen!

Ja, zij allen sterven in het geloof, en zo zijn ze zalig, Hebr. 11:13.

Dit geloof is in haar wezen [*zijn grondbeginsel*] gelijk [*hetzelfde*], en voor zover haar natuur betreffend [*aangaat*] in alle begenadigden, hetzij zij regeren of geregeerd worden, 2 Petr. 1:1. Maar er is verschil in haar sterkte en uitwerking, die in deze voorgangers uitmuntend geweest waren, die de Hebreeën de schoonste [*keurlijkste*] voorbeelden gaven om dat geloof na te volgen:

c) Μνημονεύετε /*Mnēmoneuete*/ ‘volgt het na’:

Dat is een voorbeeld, dat aan ons is voorgesteld: levendig uitdrukkelijk.

Zo wordt het woord gebruikt voor schilderen, wanneer een schilderij nauwkeurig is nageschilderd door een ander en dat in alles gelijk is.

Hierom schreef iemand onder zijn uitnemend stuk: *μὴ μῆσετω τις μάλλον ἡμῖν σέτω* /*mu mēsetōtis mallon ēmimē setō*/ ‘het is gemakkelijker te benijden dan na te doen’. Het is een zodanig volgen, waarbij wij geheel gelijkvormig worden en levendig uitdrukken hetgeen ons gezegd wordt na te volgen, zoals van rechtgeaarde kinderen gezegd wordt: dat zij de deugden en het goede gedrag van hun ouders navolgen.

Zo moesten de Hebreeën hun voorgangers *navolgen*.¹⁶

¹⁵ Johann Heinrich Ulrich (1665-1730), Zwitsers theoloog; over Mattheüs 7, pag. 758.

¹⁶ Hoe de voorbeelden der heiligen moeten nagevolgd worden, toont Eduard Meiners op pagina 96 van “Kort Ontwerp van de Praktijk des Christendoms of de Praktijkale Godtgeleertheit”, uitgave 1734.

1. Echter [Zo] niet:

a. Door hen als een absoluut [*volstrekt*] voorbeeld in alles voor te stellen; geen enkel mens, zelfs de allerbeste der mensen, moet echter [zo] ons voorbeeldmodel [*patroon*] wezen, deze eer komt alleen Christus toe, 1 Petr. 2:21.

b. Of in [*met*] hun zwakheden en gebreken, die de allerheiligsten, zo lang zij op de aarde zijn, behouden. De maan, ja de zon heeft haar vlekken. Niemand van Gods volk, zo lang hij de zon en de maan boven zich heeft, is rein van overtreding. *Wij hebben de-zen schat*, zegt Paulus, (zo'n groot voorganger) *in aarden vaten*, 2 Kor. 4:7.

2. Maar zij kunnen [*konden*] voorbeelden zijn, en wij behoren hen ons zo voor te stellen in die genadegiften [*genadens*] en taken [*plichten*] waarin zij uitmuntend waren. Zo stelt de apostel zichzelf voor als een voorbeeld aan de gelovigen, 1 Kor. 4:16, Fil. 3:17, 1 Thess. 1:6. Maar met deze toelichting [*bepaling*]: zoals hij Christus navolgde, 1 Kor. 11: 1.

Daartoe moesten zij:

a. Zich in hun gedachten [*aandacht*] veel bezig houden met [*plaatsen bij*] die voorbeelden; en overdenken [*overpeinzen*] waarin hun geloof en genadegiften [*genadens*] hadden geschitterd [*uitgemunt*].

b. Dat geloof hoogschatten [*waarderen*], en hun eigen begeerten opwekken, om die genadegiften [*genadens*], die in hen zo flonkerden, mede deelachtig te zijn en te vertonen.

c. Daartoe aangemoedigd en naarstig, in afhankelijkheid van God, alle noodzakelijke [*voorgescreven*] middelen die dienstig kunnen zijn, om toonbeeld [*model*] te zijn van dat voorbeeld [*patroon*], en hen na te volgen in de zuiverheid en vruchtbaarheid van hun geloof.¹⁷

Dan was het nuttig [*dienstig*] en tot hun aanmoediging nodig, dat zij *aanschouwden ... de uitkomst van hun wandel*. Eigenaardig en krachtig zijn de woorden: τὴν ἐκβασιν τῆς ἀναστροφῆς / *tēn ekbasin tēs anastrophēs* / 'de uitkomst van hun wandel'.

(a) *Anastrophēs*: Wandel. Dat drukt uit:

1. De habitus [*levensgedragingen*], moraal [*zedes*] en alle heilige handelingen [*bedrijven*] der Godzaligen, waarin zich de godsvrucht het allerkrachtigst had getoond [*ontdekt*], verkerend als burger in een stad, door een goed gedrag jegens [*omtrent*] al degenen met wie zij omgingen. Echter [Zo] verwisselden de Grieken deze woorden in burgerschap, wandel en leven¹⁸.

2. Een wandel, die aan vele wisselingen [*wisselbeurten*] en veranderingen [*omwentelingen*] onderhevig is, zoals een krijgsman met verscheidene keerpunten [*omkeringen*] en wendingen [*zwenkingen*] in de strijd te maken heeft [*verkeert*]. En wat is het leven van een hemelburger anders, dan vele verwisselingen van goed en kwaad, voorspoed en tegenspoed, vrede en gevaar [*alarm*]? Met name [*vooral*] delen de voorgangers daar in ruime mate in.

Paulus, een heilig man, die met kloekmoedigheid was bedeed [*gestaald*] en met ijver was vervuld [*heet gemaakt*], was maar net [*kwam zo haast niet*] in de bediening, of banden en verdrukkingen waren nabij [*aanstaande*], Hand. 9:15, Hand 20:23. *Prediken, dat is de woede van de wereld op zich laden* zei Luther.

¹⁷ Dit laatste breidt Dr. John Tillotson uit in zijn predikatie; Deel 3, pag. 107

"54 Sermons and Discourses on Several Occasions together with the Rule of Faith", uitgave 1707.

¹⁸ Simon Sulzer (1508-1585), Luthers theoloog, op zijn Publicatie bekend als Sulcerum, Deel 1, pag. 322.

De oorzaken waarom die storm voornamelijk valt op dienaars van Christus, worden elders opgeteld¹⁹.

(b) Maar de *uitkomst* bekroont haar werk: *ekbasin*.

1. Een geleerd man verklaart dit door de wijze van hun verblijf [*verkering*], en tracht dit te bewijzen uit Psalm 68:21 en Aben Ezra²⁰. Dan zou het betekenen [*zeggen*]: aanschouwt de wijze van hun wandeling, of datgene waarop hun wandel uitkomt. Daar moesten zij op staren [*sterogen*], en niet zozeer op hun zwakheden of enige bijzonderheden. Volhardend in het goede, waren zij in het geloof gestorven en daarvan hadden zij stervende blijk gegeven door de vastheid van hun geloof, gegronde zekerheid [*verzekering*], hemels verlangen naar Jezus en door Gods onmiddellijke gemeenschap.

2. Anderen verstaan erdoor [*zien op*] de vrucht en uitwerking die deze voorgangers van hun arbeid en omgang [*verkeer*] gehad hebben.

De uitkomst was nuttig geweest:

a. Voor anderen: door bekering van Joden en heidenen, en bevestiging van de begenadigden, Hand. 6:7 en Hebr. 12:22 tot 24.

b. Voor henzelf: de uitkomst van hun wandel was een goede [*bevredigde*] consciëntie voor God, Hand. 23:1 en 2 Kor. 1:12, een gegronde verwachting van het zalig einde van hun geloof, 2 Tim. 4:7 en 8, een ruime ingang in de heerlijkheid: Stéfanus *zag de hemelen geopend*, Hand. 7:56.

God geeft Zijn volk weleens op hun doodsbed verkwikkende en vertroostende genade des Heiligen Geestes, vooral wanneer [*als*] de vertroosting en gaven des Heiligen Geestes menigvuldig zijn; ook kroont God weleens in het bijzonder het sterven [*uiteinde*] der trouwe leraren om te tonen welk een genoeg de Heere schept in de oprechtheid en trouw van Zijn knechten.

3. Het spreekt [*zegt*] ook van de uitgang uit de staat des levens, door de dood, tot de eeuwigheid. De dood echter [*dog*] van een begenadigde is een uitklimmen en uitspannen uit de omgang [*verkering*] der mensen, tot de wandel voor Gods troon, onder de schare [*reije*] van de zalige geesten [*geestendom*].

Wanneer [*Als*] hun wandel hier op aarde door de dood werd afgesneden, stapten zij over van de aarde naar de hemel. Dat was het einde van hun loopbaan; zodat uit dat alles blijkt wie God reeds in de heerlijkheid had ingeleid, Hebr. 11:13 tot 17.

Die waren uit de vreemdelingschap in het huis huns Vaders aangekomen, Joh. 14:2.

4. Het is niet alleen een gevolg [*uitslag*] van zaken, maar een einde vergezeld met een bevrijding en zegepralende overwinning van zulke zwarigheden en gevaren waar zij voorheen [*te voren*] aan bloot stonden [*voor blood lagen*].

Zo is het woordgebruik, 1 Kor. 10:13 *maar Hij zal met de verzoeking ook de uitkomst geven of ontkoming*, zoals de Engelse vertaling luidt. En dat past [*plooit*] hier wel: deze voorgangers werden tijdens hun hele [*in den gehelen loop hunnes*] leven geoefend door zwarigheden, gevaren en lijden, die alle erop gericht waren hen op hun weg te hinderen of hen daarvan af te trekken; doch het einde van dit alles, de uitkomst van hun strijd, was de gezegende verlossing van alle moeilijkheden en een triomferende heerlijkheid. Hadden zij veel geleden en verdragen, zij hadden *het einde des Heeren gezien, dat de Heere zeer barmhartig is en een Ontfermer*, Jak. 5:11.

Zij waren niet bedrogen, maar hadden een gezegend einde van hun loop [*koers*], de

¹⁹ Thomas Watson (1620-1690), "Al de theologische en praktikale werken van de godvrezende en zeer geleerde heer ds. Thomas Watson", pag. 681.

²⁰ Avraham ben Meir ibn Ezra was een Spaans rabbijn, Thora-verklaarder, filosoof, dichter, astronoom, astroloog en geneesheer (1089-1164).

kroon der eeuwige heerlijkheid [*glorie*]: zij waren in de rust ingegaan, Jes. 57:2, Openb. 14:13 en 7:14. O ja! Het einde van de vrome is nochtans [*dog*] beter dan hun begin, Pred. 7:8. Het begin en midden van hun leven is veelal ramp op ramp, maar het einde is vrede, Ps. 37:37, Luk. 2:29; vrede met God, met zichzelf; bevrijding van alle last [*onlust*], moeite en verdriet, aanvechtingen, verzoeking, pijn, benauwdheden; de dood snijdt die keten van ellende af, de uitkomst is zegepraal.

Dit allervoortreffelijkste stuk moest hart en oog verrukken; bij deze kronen moesten zij stil staan en die ἀναθεωροῦντες /*anatheōrountes*/ ‘aanschouwen’.

Sommigen lezen [*merken ... aan*] in dit woord de betekenis van naar boven zien, anderen van terugzien: van lang vervlogen [*voorleden*] tijden af tot nu toe.

Maar men zegt op betere [*meerder*] grond(en) dat dit woord betekent:

1. Een aandachtige bepeinzing [*bespiegeling*] van verheven zaken, volgens de aard van het woord en het gebruik der vaders zoals Chrysostomus, Theophylactus, en anderen.

2. Een herhaalde overdenking [*beschouwing*], aangezien [*terwijl*] wij dikwijls door andere zaken worden afgeleid [*afgetrokken*], zo moet de daad van overdenking [*beschouwing*] dikwijls vernieuwd worden. Dit grondwoord werd ook zo [*dus*] gebruikt [*gebezigd*], Hand. 17:23, waar de apostel erdoor uitdrukt zijn aanschouwen van de heiligdommen of altaren van die van Athene [*Atheners*], hij bezag die naarstig, meer dan eens, om haar opschriften te leren, en op te merken.

Zo moest dan het geestelijk oog, met [*die*] bepeinzende [*bespiegelende*] aandacht hier aan gebonden zijn, om in een ongestoorde [*bedaarde*] stilte te overwegen:

a. Gods kracht, getrouwheid, liefde jegens hen in het beschikken en weer weg nemen van zulke dierbare middelen [*werktuigen*] tot [*van*] bekering en opbouw.

b. De hartelijkheid en standvastigheid van de voorgangers in het werk [*zaak*] Gods, en hun bijzondere genade, die in hun wandel had uitgeblonken.

c. Vooral aanschouwende de goede uitkomst [*uitslag*] van alles, en de onuitsprekelijke heerlijkheid, die zij nu genieten.

Dat moest hun oog doen glinsteren [*tintelen*], het gezicht verlichten [*doen schemeren*], het hart verrukken, en omdat [*daar*] de overdenkingen [*beschouwingen*] te kort schoten, moest er verwondering in de plaats komen en die uitroep: *O, hoe groot is het goed, dat Gij weggelegd hebt voor degenen die Hem vrezen*, Ps. 31:20.

En wie ziet niet, dat de Hebreëen door dit te doen, zouden ontdekt [*opgespoord*] en gaande gemaakt worden om het geloof van die voorgangers na te volgen, want zo [*dus*] bleek overtuigend:

1. Dat de verkrijging van zulk een geloof niet onmogelijk [*ondoenlijk*] was; want [*dewijl*] alle eeuwen, tot aan het eind der wereld, moet (men) bewogen [*overtuigd*] worden, dat al hetgeen eens gedaan is, ook mogelijk is gedaan te worden, volgens de woorden van Tertullianus²¹. Zij konden dan gewapend zijn tegen moedeloosheden: alsof dit niet te verkrijgen was, en als moedige paarden van Gods majesteit in de strijd zijn, Zach. 10:3.

2. De Goddelijke bijstand; het opmerkzaam [*aandachtig*] oog zag deze voorgangers als de braambos in het vuur van alle beproevingen, zonder aantasting [*krenking*] van hun geloof, zonder schade aan de heerlijkheid; want God was met hen. En de Heere is zeer barmhartig en een Ontfermer voor Zijn volk onder het kruis, Jac. 5:10,11.

²¹ Geciteerd uit Predicatie LXXVII over Hebr. 13:7, blz. 115 uit deel III van de Predicatiën van Johannes Tillotson (1630-1694), Aartsbisschop van Kantelberg.

3. Zulk een aanschouwen moest in hen (doen) ontsteken een zucht en ernstige pogingen tot [ter] navolging. Want de genadegiften [*genadens*] waren op zichzelf aantrekkelijk; de weg was gebaad door zo vele geliefde en grote begenadigden; de nu worstelenden in het geloof zouden bij de uitkomst gekroonde overwinnaars zijn.

Zou dan iets de Hebreëen trekken:

a. Vermaningen en voorbeelden [*exempelen*] moesten het doen; want welke [wat] bijzondere [*ongemene*] kracht van opwekking de oprechte [*deugdelijke*] voorbeelden hebben, leren de getuigenissen der geleerden en de ervaringen van alle tijden, waarover [waar in] wij niet verder uit wijden [*ons niet uitlaten*]²².

b. Zulk een zalige uitkomst moest haar opwekken [*uitlokken*]. Wie zou niet graag de wereld verlaten in het vooruitzicht van zo'n heerlijkheid, met een kalm gemoed en kennelijke verzekering, ja met de voorsmaak van die zalige genietingen, zelfs goddelozen begeren dat [*wensen daar naar*]: dat zij met de godvruchtigen mogen sterven, zoals blijkt bij [in] Bileam, Num. 23:10 *Mijn ziel sterve den dood der oprechten, en mijn uiterste zij gelijk het zijne*.

Zo konden de Hebreëen tegen afvalligheid [*afval*] bewaard [*beveiligd*], en in de genadeleer bevestigd worden: navolgers zijnde van het geloof van hun voorgangers. Welnu [*Wel dan*], laat het ons (niet)²³ onverschillig [*traag*] maken [*worden*]: *maar zijt navolgers dergenen die door geloof en lankmoedigheid de beloftenissen beërven*. Hebr. 6:12.

Zodanige voorgangers te hebben is sedert een lange reeks van jaren ook het voorrecht geweest van ons gezegend Middelburg. De lijst van Neder-Duitse predikanten in deze stad is sedert het jaar 1574²⁴ reeds tot 99 aangegroeid.

Een groot getal van die is reeds ingegaan in de rust; velen zijn uit de strijdende, in de triomferende kerk reeds overgestapt. In onze gemeente ontbreken geen getuigen van veler arbeid en hoe zij het woord Gods onder ons gesproken hebben: *wij hebben de uitkomst hunner wandelingen gezien*. Het blijft onze plicht hunner te gedenken en hun geloof na te volgen.

De laatste van onze verstorven voorgangers, aan wie wij dit mede verschuldigd zijn, is de nu zalige *Bernardus Smytegelt*.

Hij was een sieraad in het huis Gods, een licht op de kandelaar, een stad op een berg, een leidsman der blinden, een schrik voor de goddelozen, een blijdschap voor de Godzaligen, een trooster voor de bedroefden, een raadsman voor de vreesachtigen [*verlegenen*], een *voorganger* voor de gelovigen ten hemel. Wat wonder, dat velen die hem gekend of van hem gehoord hebben, zo zeer begeren, om enig verhaal van hem en van zijn leerredenen te hebben, opdat zij deze trouwe leidsman in het oog houden, nadat hij hun ontweken is, en opdat hun geliefde vriend nog mocht spreken nadat hij gestorven is; want door de boekdrukkunst [*drukkunst*] kan nu een voortreffelijk [*enig*] leraar een gehele natie eeuwen lang door [*over*] prediken.

Zeër vriendelijk en sterk ben ik daartoe [*tot dat doel*] meermalen verzocht [*aangezocht*], om de lijkrede [*lijkpredikatie*], die ik de 13^e mei 1739 over zijn Eerwaarde gedaan heb uit 2 Kon. 2:11 en 12, in druk (uit) te geven of toestaan dat een afschrift, zoals

²² Eerbiedwaardig en krachtig tonen dat F.A. Lampe in zijn Dissertat. Philol. Theol. Volum. Alt. pag. 486; A. Hellenbroek over Jesaïas Deel 3. Pag. 118. & Abraham Scultetus, in h. l. pag. 448.

²³ Dit is een zegswijze in het Zeeuwse dialect om een ontkenning, positief te laten klinken; dus men laat het woordje 'niet' weg!

²⁴ Na de overgang van Middelburg in handen van Prins van Oranje werd de St. Nicolaaskerk in februari 1574 toegewezen aan de Hervormden. Smytegelt is in de St. Pieterskerk begraven.

dat onder het preken was opgeschreven, onder de drukpers kwam, hetgeen ik om (be-
paalde) redenen tegenstond.

Doch bij (de) gelegenheid dat nu enige van zijn eerbiedwaardige predicaties ge-
drukt werden, vernieuwden enige vrienden hun verzoek: dat ik in een voorrede van zijn
Eerwaarde en van de wijze waarop deze predicaties publiek [*gemeen*] worden, enige
melding wilde maken, hetgeen ik lang tegenstond, omdat ik mij mijn onbekwaamheid
bewust ben, waardoor ik de fakkel van zijn deugden lichtelijk zou verdonkeren; want
het dient een *Smytegelt* te zijn die *Smytegelt* juist [*terecht*] beschrijven zal. Ook ver-
schaft het werk van mijn bediening mij genoegzame bezigheid. Zijn Eerwaarde was
daar ook zeer afkerig van en zei weleens, wanneer ik over dergelijke materie met zijn
Eerwaarde sprak: *Dat hoeft over mij niet; als ik bij mijn drie-enige God ben, heb ik eer
genoeg*. Echter hebben de vriendelijke instanties mij dit afgedwongen [*afgeperst*], zelfs
boven [*buiten*] mijn hoop [*verwachting*].

Ik scheen dit aan de naam van de overledene verschuldigd te zijn. Want ik was
zijn eerwaardige opvolger in het heilig dienstwerk: ik had met zijn Eerwaarde deze laat-
ste jaren, boven velen, een vriendschappelijke [*familiaire*] omgang [*verkeer*] gehad; hij
was (voor) mij altijd een geëerde vader geweest, aan wie mijn hart als dat van Eliza aan
Elía verbonden was; ook is hij het waard, zodat ik in zijn eerbiedwaardige lof geen laffe
vleierij hoef te gebruiken, hetgeen voor eerbare [*brave*] personen [*gemoederen*] een
walg is. Trouwens het verhaal van het leven en de dood van een afgestorven leraar is
geen vreemd werk, daar de kerkelijke gedenkboeken en het hedendaags gebruik ervan
vele voorbeelden opleveren. En immers, zulk een nagedachtenis van een waardig leraar
kan nuttig zijn. Het wekt op om zulke voorbeelden na te volgen; het bevestigt het ge-
predikte en al degenen die op het veilig pad van het christendom wandelen, hetgeen
onze tijden wel nodig hebben. Iemand²⁵ zegt: *Op ons past het woord van Bernardus, het
is wel altoos de moeite waard geweest de levens van vermaarde heiligen te beschrijven;
maar nu vereist dit vooral de zeldzaamheid van heiligheid, en het gebrek in onze tijden
aan zulke mannen hetwelk over ons zo zeer heeft toegenomen, dat niemand twijfelt of
wij worden door dat woord geslagen; dewijl de ongerechtigheid vermenigvuldigt, zal de
liefde van velen verkouden*.

Mocht dit verhaal van de nu zalige *Smytegelt* tot enig wezenlijk nut zijn, ik zou mij van
mijn moeite dubbel vergolden rekenen!

Ik zal in dit verhaal deze orde volgen [*houden*], dat ik handel:

- I. Van zijn eerwaarde persoon en heilig dienstwerk.
- II. Van deze predicaties.

I. Wat het eerste betreft [*belangt*]:

A. Zijn eerwaarde werd geboren te Goes uit deugdzame [*eerlijke*] en godvrezende
ouders: zijn vader was *Marinus Smytegelt*, boekverkoper te Goes, die twee vrouwen
heeft gehad; de eerste was *Zoetje Windschut*, deze baarde hem een zoon *Pieter*, die te
Middelburg is getrouwd geweest met juffrouw *Aletta Haiman*, en zo veel ik weet, the-
saurier dezer stad was. Deze heeft nagelaten een dochter *Anna*, die getrouwd is geweest
met *Cornelis de Boodt*, laatst predikant te Utrecht, wiens nageslacht nog gezegend is.

Zijn tweede vrouw was *Anna Lambrechts*, nicht van de eerste zuster van mijn ge-
eerde ambtsgeenoot *Joh. Pleviers* grootvader, en van de grootvader van de Heeren *Lam-*

²⁵ F.A. Lampe (1683-1729), dissertatie vol. alt. pag. 496.

brechtzen te Vlissingen: twee godvrezende echtgenoten, voorbeelden in de samenleving. De liefdezorg en beheer [*bestiering*] van hen heeft onze overledene lang genoten.²⁶ De vader stierf, oud 74 jaar, nadat hij nog 's morgens zijn gewone huisoefeningen met zijn huisgenoten gedaan had. De moeder stierf in het jaar 1694, als de overledene hier beroepen, doch nog niet bevestigd was. Zij was een juweel in de genade; een andere Hanna, die haar eerstgeborene de Heere had geheiligd, een Loïs en Eunice voor deze Timotheüs in de opvoeding.

Uit deze ouders werd geboren onze *Bernardus* in het jaar 1665, de 20^e augustus, en werd bij de doop genoemd *Bernardus* naar zijns moeders oom, *Baerend Langenes*, die kamerbewaarder van de Generaliteitsrekenkamer²⁷ geweest is, en de eerste drukken van de nieuwe Nederlandse overzetting van de Bijbel getekend heeft.

Onze overledene heeft nog twee broers gehad: *Josias* en *Marinus*, tijdens [*in*] zijn eerwaarde leven reeds beide overleden, wiens laatste nageslacht nog onder ons met achting is.

Bernardus toonde reeds van kinds af aan [*kinds gebeente af*] een diepe indruk van God; was teruggetrokken [*afgezonderd*] en voortreffelijk [*uitmuntend*] in zijn wandel: bestraffend de zonden van zijn tijdgenoten met voorbeeld en woorden.

B. Evenals hij voor zijn dienst was voorbestemd [*toegeheiligd*], zo werd hij ook daartoe vroeg [*tijdig*] afgestaan [*overgegeven*].

Op de triviale scholen²⁸ te Goes genoot hij het onderwijs van een godvrezende meester - bijzonder voorrecht - waar hij door ijver [*naarstigheid*], deugdzaamheid [*zedigheid*], ontwikkeling [*voortgang*] in de talen, de achting en verwondering van een ieder op zich vestigde [*naar zich trok*].

Ondertussen ontving [*genoot*] hij de catechisaties, predicaties en vriendschap van de beroemde BARENZONIUS²⁹, schrijver van de *Ziele des Evangeliums*. Groot was nog de achting van onze *Bernardus* voor die man, dikwijls onder tranen erkennend dat hij aan de voeten en onder de dienst van *Barenszen* was geteeld [*opgekweekt*].

Met lof student geworden zijnde, werd hij gezonden naar de Academie van Utrecht³⁰, toen hij ongeveer 18 jaar oud was, daar de vreze Gods, in zijn hart gelegd, hem bewaarde voor de begeerlijkheden der jonkheid.

²⁶ Hoe gelukkig zulk een leraar is, die door een christelijke opvoeding van zijn vroegere jaren aan tot het leraarsambt wordt toegerust; zie 'Het innige Christendom', pag. 73 van Wilhelmus Schortinghuis (1700-1750), bekend om zijn vijf 'nieten': ik wil niet; ik kan niet; ik weet niet; ik heb niet en ik deug niet.

²⁷ De Generaliteitsrekenkamer was een staatscollege dat tussen 1608 en 1799 als rekenkamer de financiën van de ontvanger-generaal van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en van die der provincies controleerde.

²⁸ Waarschijnlijk worden hier de Latijnse scholen - de huidige gymnasia - bedoeld.

Dit schrijft ook dr. M.J.A. de Vrijer in zijn beschouwing over Smytegelt en zijn "Gekrookte riet".

²⁹ Nicolaus Barentsonius (Barenzonius) (1609-1682) stond van 1644 tot zijn emeritaat in 1679, te Goes. Ook beoefende hij de Nederduitse dichtkunst, hoewel met geen zeer gelukkig gevolg, zoals blijkt uit zijn '*Swacken ademtocht van een aemechtige ziele in hare geestlike flaute*'. Barentsonius (Barenszen) was een vertegenwoordiger van de Nadere Reformatie.

³⁰ De huidige Universiteit Utrecht, die in 1636 door het provinciebestuur van Illustere school was omgezet in een universiteit waar academische graden verleend mogen worden in theologie, rechten of geneeskunde. De revolutionaire filosofie van Descartes, onder meer over de mogelijkheden van wetenschappelijke kennis, krijgt steeds meer aandacht en wordt in 1639 geïntroduceerd op de universiteit. Op aanraden van de streng gereformeerde hoogleraar Gisbertus Voetius (Gijsbert Voet), eerste hoogleraar van de universiteit, die dit vanuit moreel oogpunt verwierp, wordt deze leer al snel door het stadsbestuur verboden. Een paar jaar later wordt er toch een cartesisaanse hoogleraar aangesteld.

Daar genoot hij het onderwijs van de vermaarde mannen, de heren professoren: LEUSDEN³¹, DE VRIES, WITSIUS³² en LEYDEKKER³³.

Op de Academie was hij een voorbeeld van naarstigheid, een wonder van verstand [*schranderheid*], een nazireeër in godsvrucht; zodat hij zich bij velen, vooral bij zijn meesters een grote naam verkreeg. Vanwege deze achting hadden zijn meesters hem gaarne (als) predikant te Utrecht gezien. Groot was ook zijn achting voor zijn meesters, waarover hij tot zijn dood toe met veel liefde en bijzondere hoogachting sprak, in het bijzonder [*inzonderheid*] zei hij dikwijls van de gezegende *Witsius*: die man kan niet beschreven of juist gewaardeerd [*geacht*] worden, dan door degenen die hem van nabij gekend hebben.

C. Van de Academie met loffelijke getuigschriften voorzien, thuis komende omtrent het jaar 1687, werd hij proponent in de classis van Goes toen hij omtrent 22 jaar oud was. In deze staat leefde zijn Eerwaarde voorbeeldig, eenzaam, nu en dan predikend in vacante gemeenten [*op vacaturen in gesloten kerken*], of voor de classis volgens de Zeeuwse gebruiken [*wetten*], waar hij tot zijn dood aan gehecht was [*aankleefde*]; steeds betreurend [*bejammerend*] de minste veranderingen. Zijn Eerwaarde bleef twee jaar proponent, niet zonder veel tegenstand. Zeer na kwam het met hem te Ouwerkerk, waar *Teellinck*³⁴ beroepen werd.

Zeer gaarne wilde hij eerder in des Heeren oogst zijn uitgestoten, en betuigde dikwijls onder [*met*] tranen zijn grote [*heersende*] begeerte [*lust*] tot de openbare [*publieke*] bediening in Gods kerk, zodat zijn Eerwaarde met zijn ouders en vrienden (daartoe samengeroepen) overlegd had, daarom [*tot dat einde*] naar Engeland te gaan, daar zich toen een gelegenheid voordeed.

Ik herinner me met welk een erkenning van Gods wondere wegen, met welk een oprechtheid [*weekheid*] des harten, zijn Eerwaarde daarvan placht te spreken; en ik kan niet zeggen welk een diepe indruk ze in mijn gemoed hebben nagelaten: dat met elkaar zoeken van Gods aangezicht over deze zaak, dat godvruchtig overleg dat daar plaats had, die weldoordachte [*beraden*] overgave [*overgift*] der ouders van hun zoon en die gewillige opdracht van hemzelf aan den Heere en die kerk; het verhaal ademde van de oprechte en tedere godsvrucht der voorvaderen.

Een godvruchtig predikant (die) dit toen zag, zei tot zijn Eerwaarde: Deze uw gewillige overgave [*overgift*] is den Heere aangenaam en gij zult spoedig [*haast*] daar of elders beroepen worden, ziende des Heeren weg in de neigingen Zijns harten.

D. Zo gebeurde het ook.

1. Terwijl zijn Eerwaarde te Middelburg was, nadat hij hier gepredikt had voor gecommiteerden tot die zaak, zijnde hier in de weekgodsdienst, komt de schoolmeester van Borssele, een dorp gelegen weinige uren van Goes, en brengt zijn Eerwaarde de beroeping aldaar. Hoe zijn Eerwaarde daarin Gods weg zag en aanbad, is niet uit te drukken. Hij was beroepen te Borssele met eenparigheid van stemmen op de 12^e april 1689.

³¹ Johann Leusden (1624–1699) was een calvinistisch theoloog en oriëntalist. Hij studeerde in Utrecht en Amsterdam en was professor in het Hebreeuws in Utrecht. In 1660 gaf hij samen met de Amsterdamse rabbijn en boekdrukker Joseph Athias zijn *Biblia Hebraica* uit, de eerste Bijbeluitgave in het Hebreeuws met versnummering.

³² Herman Witsius (1636–1708) was hoogleraar, predikant en theoloog. In de tijd van Witsius was er een felle discussie onder theologen over het verbond en de sabbat. Gijsbertus Voetius en Johannes Coccejus waren de leiders van de twee kampen. Witsius zat tussen beide en nam een tussenpositie in.

Zowel in stichtelijk als in wetenschappelijk opzicht was Witsius sterk beïnvloed door het puritanisme.

³³ Melchior Leydekker (1642–1721) was een sterke verdediger van de calvinistische leer en verzette zich met kracht tegen het gedachtegoed van Coccejus, Descartes, Drusius, Spencers boek 'De Legibus Hebraeorum' en lutherse ideeën van Witsius.

³⁴ Johannes Teellinck (1660/1661–1719). Hij was de jongste zoon van de bekende Willem Teellinck. Hij is een krachtig aanhanger geweest van de Nadere Reformatie en een persoonlijke vriend van Gijsbertus Voetius.

Na een peremptoir examen is zijn Eerwaarde daar bevestigd en deed aldaar zijn intrede uit 2 Kor. 4:7 *Maar wij hebben dezen schat in aarden vaten, opdat de uitnemendheid der kracht zij Godes en niet uit ons*, de 20^e mei van datzelfde jaar.

Nu stond het licht op de kandelaar en bescheen allen die in het huis waren. Wonderlijk [*Zonderling*] zegende de Heere hier zijn dienst, door de bekering van sommigen en inzonderheid [*bijzonderlijk*] door de opbouw der begenadigden. Hier vond hij Aquila's en Priscilla's. Oude en ervaren christenen zeiden nu en dan tot zijn Eerwaarde: Gij herinnert ons wederom onzen weg, op welke God ons geleid heeft in de vorige dagen.

Hier staande, ging er een naam van zijn Eerwaarde uit. Zijn geleerdheid, Godzaligheid en bijzondere [*singuliere*] gaven werden ook bij andere gemeenten bekend, zodat die van Voorburg zijn Eerwaarde beriepen tot hun leraar, doch de invallende vorst verhinderde dat die beroeping in haar volle beslag, tijdig genoeg, zijn Eerwaarde kon worden aangeboden [*opgedragen*].

2. Van welke gelegenheid, die van Goes zich bedienden, en zijn Eerwaarde beriepen tot hun leraar de 6^e februari 1692, waarop zijn Eerwaarde de 26^e mei van hetzelfde jaar te Borssele met veel droefheid is losgemaakt.

Maar met des te groter blijdschap werd zijn Eerwaarde in zijn geboorteplaats [*vaderstad*] bij zijn ouders, vrienden en de ganse gemeente ontvangen, waar hij zijn intrede deed in september 1692.

Hier zegende [*kroonde*] de Heere zijn eerbiedwaardige dienst in bijzondere mate [*zonderling*]. De oude Godzaligen zeiden: De oude tijden van *Barenzonius* en *Witsius* herleven. Wat (een) bijzondere achting en liefde de weleerwaarde classis en gemeente hier zijn Eerwaarde toedroegen; met wat moeilijkheden hij hier te worstelen kreeg; hoe voorzichtig [*zedig*], godvruchtig en getrouw hij zich daarin gedroeg, zou met bijzondere voorbeelden [*staaltjes*] kunnen getoond worden, vreesden wij, niet te lang te zullen zijn.

3. Maar deze talenten waren voor Middelburg bewaart. De grote *Johannes Telenus*³⁵ had op zijn sterfbed [*doodbedde*] begeert dat *Smytegelt* zijn opvolger mocht zijn, en de goede Voorzienigheid schikte dat zo. *Dinant*³⁶ en *van Stryen*³⁷ (twee van mijn gezegende voorvaderen [*voorzaten*] op het beroemde en geliefde Oostzaan) waren hier beroepen. Doch de eerste het afslaande, kwam onze overledene met³⁸ de Godzalige *van Stryen*, en werd hier bevestigd de 16^e januari 1695 door zijn Eerwaarde oom *Petrus Smytegelt*, nu zijn ambtgenoot, met de woorden uit Jes. 30:20.

Hoe genegen zijn Eerwaarde was te Goes te blijven, hoe schoorvoetend hij dit aannam, hoe de wil van zijn grote Meester hierin zijn weg [*wet*] was, heugt mij nog uit zijn Eerwaarde verhaal. Maar God overreedde hem en hij liet zich overreden, en deed zijn intrede in deze kerk uit Hand. 10:33.

Wat (een) blijdschap, verwondering en dankzegging tot God toen de stad vervulde, weten zij die het zelf, of bij bescheid [*relaas*] gehoord hebben.

In een predicatie over Jer. 25:3, die zijn Eerwaarde hier gedaan heeft, wanneer hij hier

³⁵ Johannes Thilenus was predikant te Koudekerke (1652), Goes (1655), Middelburg (1666), gestorven in 1692.

³⁶ Petrus Dinant (1663-1724) sedert 1684 predikant te Ophemert, in 1688 te Oostzaan, in 1692 te Schiedam, en in 1695 te Rotterdam.

³⁷ Jacobus van Strijen (1662-1727) sedert 1686 predikant te Krabbendijke, in 1688 te Kapelle, in 1693 te Oostzaan, in 1695 te Middelburg, in 1699 te Rotterdam.

³⁸ Betekent dit dat twee predikanten: Smytegelt en van Stryen in 1695 te Middelburg hun dienst begonnen? Middelburg had in die tijd 5 kerkgebouwen: de Nieuwe Kerk; de Oude Kerk; de Gasthuiskerk; de Vismarktkerk en de Oostkerk, en tenminste 6 predikanten volgens prof. dr. de Vrijer.

23 jaar was predikant geweest, en welke mij door een bijzondere vriend is ter hand gesteld, zegt zijn Eerwaarde: *Hoe blijde vele hem de hand gaven en zeiden: Gij hebt wel gedaan dat gij gekomen zijt.*

E. Wat aangaat zijn persoon en de genadegiften [*genadens*] die zo bijzonder [*ongemeen*] in hen te zien waren.

a. De hemel had hem begiftigd met een redelijk sterk lichaam, dat meer als van een middelmatige lengte was en in staat om de arbeid van de dienst des Heere te doen³⁹.

b. Groot waren de vermogens van zijn ziel.

1. Hij had een verstandig [*schrander*] inzicht [*oordeel*], hetgeen zich dikwijls in on-verhoedse gevallen openbaarde. Diepzinnig waren zijn overdenkingen, en het geheugen [*de memorie*] verbazingwekkend [*verbazende*] voor elkeen die een persoonlijke [*particuliere*] omgang met zijn Eerwaarde had, zodat hij in ontmoetingen [*discoursen*] dikwijls dezelfde woorden herhaalde die jaren tevoren tot hem gesproken of aan hem geschreven waren. Hetzelfde bleek ook in predicaties die hij gehoord had, waarvan bijzonder voorvallen (bekend) zijn.

2. Een wonderlijk doorzicht had hij in zaken die dagelijks voorvielen, en een ver vooruitzicht van dezelve, zelfs ook in zaken die het land betreffen, waarvan zijn eerbiedwaardige biddag-predicaties bewijzen gaven: wijselijk inschattend [*ramend*] wat aan de hoven plaatsvond [*omging*], zodat enigen dachten of hij briefwisseling hield met de vertrouwdste hovelingen. Maar *Smytegelts* correspondentie was met [*aan*] het Hof des hemels, gelijk die van de profeet, 2 Kon. 6:12.

c. Naast [*Bij*] een schat van geleerdheid, nodig voor [*in*] een leraar⁴⁰, had hij veel oog voor [*was hij zeer gevisceerd in*] de besluiten [*resolutiën*] van staat en kerken-instellingen [*kerken-ordeningen*], in classicale vergaderingen: het oog en ontzag der broederen. Zijn adviezen wist hij helder, hartelijk en overredend voor te stellen, die met aandacht [*opmerking*] aangehoord en meestal werden opgevolgd: de gebruikelijke [*gemene*] toevlucht van predikanten, gemeenten en particulieren die raad en daad nodig hadden. Hij was als een *ziener* in het land, 1 Sam. 9:9 en 11, 2 Sam. 20:18. Waarom zijn Eerwaarde wel placht te zeggen: *Ik weet wat het is gebukt te gaan onder de zorg van gemeenten*, 2 Kor. 11:28, en deze werden bij hem vriendelijk en met medelijden ontvangen, met raad bijgestaan [*bestiert*] met troost bemoedigd.

Zelfs zagen zij weleens achteraf [*van agteren*], dat zijn Eerwaarde hun niet alleen de spoedige uitredding maar ook de wijze en omstandigheden daarvan, zoals voorzegd, waar ook geen getuigen van ontbreken.

d. Maar hetgeen (waar) vooral zijn Eerwaarde in uitblonk, was:

1. De kracht der Godzaligheid⁴¹, bij eigen bevinding kennende die weg van zaligheid, die hij anderen predikte. Hij had het eerst van de Vader gehoord. Moet iemand (niet) *geestelijk* zijn, wil [*zal*] hij anderen terecht brengen, Galat. 6:1, en door de Geest Gods geleid worden, die de kerk zal leiden? In *Smytegelt* was een voortreffelijke geest. Hij wist bij eigen ondervinding wat bekering, geloof, aanvechting, verzegeling en doding der zonden was, zijnde zelf als een Schriftgeleerde onderwezen in het Koninkrijk der hemelen, Matth. 13:52.

³⁹ Hoe nodig een bekwaam lichaam tot den dienst des Heeren is, toont J.F. Budde (Buddeus) in Isag. Pag. 46. §. 12. Johann Franz Buddeus (1667-1729) was een Duits, Luthers theoloog en filosoof.

⁴⁰ Bowles Pastor Euangelischen pag. 82; "Sit Pastor omnigena eruditione imbutus": Laat de herder doordrenkt zijn met veelzijdig leren.

⁴¹ Gelijk voor dezen, professoren en andere leraren in onze kerken geroemd zijn wegens hun wandel met God; zie het onderwijs in 'De dwaaze atheïst ontdekt en van zijn dwaasheyd overtuygd', Cap. 7, door Theodorus Ondereyk, leraar te Bremen. Uit het Hoog- in Nederduyts vertaald door Jodocus Fredericus Rappardus in 1702.

Hij had een diep inzicht [*gezig*] in de wegen waarin God hem geleid had. Sprak hij van des Vaders liefde, van des Zoons koping en van des Geestes toepassing: het was verrukkend. Hij was gewoon als een Henoch met God te verkeren en in alles een oog op God te hebben. Hij kende wat het was, een lange tijd een vrijmoedige toegang tot God te vinden; en als hij dat miste, was hij uit zijn element; gelijk hij weleens klaagde: *dat zijn hevige pijn hem in zijn gezette omgang met God hinderlijk was*.

En de Heere liet Zichzelf aan Zijn knecht niet onbetuigd.

Hij wist, wat het was, door de Geest verzegeld en ongewoon verzekerd te worden; door glans en majesteit verbaasd te zijn; als dood aan 's Konings voeten te vallen; door een Goddelijke hand opgebeurd en verder [*voort*] bemoedigd te worden.

Ik zie op Openb. 1:17, en breidt dit niet uit om zijn zedigheid en oogmerk in het verhaal niet tekort te doen. Echter was hij ook al dikwijls in het duister, zonder veel licht van vertroosting te ondervinden, vooral in het eerste van zijn bediening te Middelburg en enige tijd voor zijn dood.

Trouwens, God omhelst Zijn *Hizkia* 's niet altijd even liefelijk, Jes. 38:17.

God leerde Zijn knecht Mozes in het donker, Exod. 19:9; opdat Hij aan *Mozes* zoveel te bekwamer indruk van de Goddelijke Wet en wil zou geven. Ook was de Heere gewoon in een wolk op het verzoendeksel te verschijnen, Levit. 16:2.

2. Godsvrucht blonk in zijn omgang [*verkeer*] uit. Hij was niet alleen predikant op de preekstoel, waar men maar het halve lichaam [*lijf*] ziet, maar oogstte [*verdiende*] ook het aanzien door [*gezicht over*] zijn gehele wandel bij de mensen. Hij hield het daarvoor dat er geen besmettelijker voorbeelden [*exempelen*] zijn, dan predikanten die zondig [*kwalijk*] leven; die laten [*helpen*] - als verkeerde [*valse*] vuurbakens - veel volk verloren gaan [*om den hals*].

Zonden van leraars zijn lerende zonden; want zoals men meer naar de zon ziet, als deze verduistert [*eclipseert*], dan anders, alzo ziet het volk het meest naar de gebreken [*feilen*] van die hen moeten verbeteren.

Een predikant die schoon [*wel*] predikt en zondig [*kwalijk*] leeft, is (als) een monster, die in zijn persoon de hemel en de hel, Christus en Belial samenvoegt; die met *Ezaus* handen afbreekt hetgeen hij met *Jacobs* stem opbouwt.

Dat wist zelfs de goddeloze *Julianus*⁴² in zijn raad tot reformatie der heidense priesters, zeggende: Het begin deszelfs moet zijn hun godsvrucht, verre moet van hen zijn oneerlijk liegen [*jock*] en ijdel geklap [*gerel*].

En de geleerde Buddeus zegt: "Hoewel de oefening van Godzaligheid ieder Christen voegt, vooral echter past (het) de leraars. Bij hen moet eerbaarheid der zeden, onberispelijkheid des levens, deftige en oprechte godsvrucht bloeien. Want daar is geen ware wijsheid zonder heilige wandel, Ps. 111:10. Het past een leraar niet minder door zijn gedrag als leer te onderwijzen".

Onze *Smytegelt* was een voorbeeld der kudde, Hand. 20:29 en Tit. 2:7; als (een) Paulus, die zeggen mocht *Zijt onze navolgers, broeders*, Fillip. 3:17; of als iemand waarvan *Maximus Palatinus* spreekt⁴³: *habitus, gradus, sermo religiosus* 'zijn gewaad, gang, taal was godvruchtig'.

Zelfs goddelozen, die in hun wandel atheïsten schenen, zeiden: *Smytegelt* is een Godzalig predikant die praktiseert hetgeen hij leert.

e. Ook muntte hij uit in nederigheid.

⁴² Flavius Claudius Julianus (361-363), de laatste heidense keizer, christelijk opgevoed en daarna afgedwaald naar de heidense Grieks-Romeinse goden en daarom Julianus Apostata: de 'Afvallige' genoemd.

⁴³ Joseph Bingham noemt hem in 'The Antiquities of the Christian Church', Vol. II, pag. 402, second edition, corrected 1710.

1. Hij had lage gedachten van zichzelf; en op die donkere foelie⁴⁴ van zijn ootmoedige geest flonkerde de diamant van zijn genadegiften [*genadens*] sierlijk voor het oog van zijn bekenden. Hij praktiseerde Filipp. 2:3 *door ootmoedigheid achte de een den ander uitnemender dan zichzelf*. Dikwijls zei hij: *Was ik als de toehoorders, ik zou andere leraars voor Smytegelt horen*.

In hem was dit waarheid, dat nederigheid vóór de eer gaat, Spreuk. 15:33 en 18:12. En deze grond van zijn nederigheid was gelegen in een levendig besef van zijn nietigheid en Gods hoogheid: hoe hij alles moest zijn voor den Heere.

2. Nederig was ook zijn gewaad *sordes fugiens et ornatum* 'mijdende de vuiligheid en pronk', gelijk Hieronimus⁴⁵ Nepotianus⁴⁶ vermaande.

3. Hierbij kwam een aangeboren statig, indrukwekkend [*ontzaglijk*] en deftig voorkomen [*wezen*], waarmee de natuur hem had begiftigd, hetgeen de godvruchtige opvoeding in hem bevorderd [*gekweekt*] en de genade in hem had geheiligd; spotte [*rail-leerde*] men daarmee, hij zei: *Ik draag mijn uiterlijk [wezen] zoals mijn Schepper dat heeft gemaakt [geformeerd]: open [ongefronst], natuurlijk [ongemaakt]*. Echter werd zijn grootsheid [*ontzaglijkheid*] getemperd met een beleefdheid en vriendelijke bescheidenheid jegens een iegelijk.

f. Gestorven aan zichzelf, gaf [*had*] hij zeer nauw acht op de bewegingen van zijn hartstochten, en bleef meester van zijn driften [*passien*], zodat men nauwelijks in zijn allerernstigst gelaat bij [*en*] de onaangenaamste bejegeningen, enige verandering zien kon, tot verwondering van vrienden en vijanden. Ik mag van zijn Eerwaarde zeggen: *Smytegelt* was in blijdschap nooit veel ontdaan [*verslagen*], in zijn begeertes zeer gematigd en in al zijn gedragingen [*bewegingen*] wonderlijk berustend [*geposeerd*].

g. In lijdzaamheid blonk [*stak*] hij uit, waarin hij door een zwaar en langdurig geschil [*accident*] vele jaren geoefend was. Bezocht men hem, nooit hoorde men een hard woord tegen Gods weg met hem. Met ongenoegen verdroeg hij het als men zei: uw kruis is zwaar; dan was het direct [*straks*]: *O! de Heere is goed en doet wel*. Zo was hij ook in andere gevallen een vijand van dat haasten: ziende veel op Gods wil en zijn plicht, en de uitkomst (over)latend aan [*voor*] de Heere, waar hij dikwijls zijn bekenden toe opwekte.

h. In de zaak Gods was hij bijzonder getrouw. Hij stond voor waarheid en godsvrucht als een pilaar en koperen muur, zijnde een ijveraar tegen alle zonden. Vaak [*Veelmalen*] zei hij: *Ik wil aller deugden vriend, en aller zonden vijand zijn*. Petrus' veinzing, waardoor een gemeente zoveel schade lijdt, haatte hij zeer; ik zie op Galat. 2:13.

Eertijds zei men van de dienaars dat zij niet in staat waren om de lage kunst van laffe vleierij te beoefenen: om de tijd te korten [*dienen*] en mensen te behagen, maar wel hoe men zonde zou tegenstaan [*stuiten*]. Dat bleek ook in *Basilius*⁴⁷, zoals *Gregorius Nazianzenus*⁴⁸ van hem getuigd in *Oratie 20. Basilius*, die door de bedenksels [*kunstenarijen*] der Arianen⁴⁹ niet was te verleiden [*af te trekken*], noch door dreigementen, noch door beloften, zodat de keizer *Valens*⁵⁰ zeggen moest tegen *Modestus*, *Ab humis Ecclesie antistite victi fumes, minus superior est, sermonibus firmior*:

⁴⁴ Kwiklaag aan de achterzijde van spiegels!

⁴⁵ Hiëronymus, kerkvader, ca 347-420.

⁴⁶ Heliodorus (335-404), was bisschop van Altino en een vriend van Hiëronymus. Nepotianus was de neef van Heliodorus.

⁴⁷ Basilius de Grote (329?-378), bisschop van Caesarea en vriend van Gregorius Nazianzenus.

⁴⁸ Gregorius Nazianzenus (312?-383), aartsbisschop van Constantinopel

⁴⁹ Volgelingen van Arius (250?-336), een priester die de Drie-eenheid niet erkende en Jezus beschouwde als geschapen.

⁵⁰ Flavius Julius Valens (328-378) medekeizer van het Romeinse Rijk, naast zijn broer Valentianus.

‘Van deze voorstander der kerk zijn wij overwonnen, hij is boven onze dreigementen, en sterker als onze redenen’.

Een geleerd man zei eens tot zijn Eerwaarde: *Smytegelt, gij komt van Verona⁵¹ en niet als anderen van Placentia*. Hij had geleerd: aanzien, voordeel en achting voor den Heere en Zijn zaak over te geven. Zijn oogmerk [*toeleg*] was, zei hij eens: *voor God getrouw te zijn, al had hij maar tien toehoorders in de kerk gehouden, en al moest hij tot de bedelzak gekomen hebben*. In welke gevallen zijn Eerwaarde dit wel heeft doen blijken, zal niet nodig zijn op te halen. Maar de Heere was ook met hem. In de predicatie over Jer. 25:3 zegt hij: *Wij danken God dat hij ons nooit heeft verlegen gelaten in alles wat ons ontmoet is; God heeft ons wel honderd malen gered*.

Ook ondervond hij dat die een mens bestraft, wel achterna gunst vindt, meer dan die met de tong vleit, Spreuk. 28:23.

F. Zijn studies en dienst aangaande:

a) Was hij naarstig in zijn studie en had veel lust en ijver in zijn dienst. Hij was geen onuitstaanbaar [*hatelijk*] mens, als een slordig [*lusteloos*] predikant.

Ongelukkig die het werk des Heeren niet aan het hart gaat, daar zij engelen en serafijnen moesten zijn! Zijn Eerwaarde praktiseerde 1 Tim. 4:13 *aanhoudende in het lezen*, en 2 Tim. 4:5 *Wees wakker in alles; doe het werk van een evangelist; maak dat men van uw dienst ten volle verzekerd zij*. Hoe naarstig was hij in het waarnemen van zijn predikbeurten, ofschoon met de zwaarste pijnen bevangen [*aangetast*]; hoe voorbeeldig in het waarnemen van zijn huisbezoeken, om (voor) de gemeente en Gods kerk nuttig te zijn!

b) Als Elía was hij een krachtig bidder, Jak. 5:17. Men verhaalt van de leraars in het eerste christendom⁵², dat zij baden met alle deftigheid, onderwerping, eerbied, ernst en ijver gepast voor [*paslijk*] zulk een Majesteit, tot Welke zij naderden en geschikt, om in het volk gepaste [*voegzame*] gevoelens [*aandoeningen*] te verwekken.

Hij had een bijzondere gave van bidden: wat versmolt hij dan dikwijls in tranen en de gemeente met hem, als hij haar wist in te leiden in hun krachteloosheid [*niet*], tot de meest verborgen gestalten doordrong, en zo aanhoudend pleitte op de Goddelijke ontfermingen, Jezus' algenoegzaamheid en des Geestes kracht.

c) Wat zijn predikambt betreft: zijn Eerwaarde was begiftigd met zeldzame gaven, bijzonder geschikt om aandacht te trekken. In zijn voordracht [*vigueur*] had hij een zwaar en donderend geluid, doch werd naderhand, door het verval van krachten, zwak van stem. Hij had een helderheid in het aanbod [*voorstel*], kracht van weerlegging, kunst om zielen te vangen door ontdekking (van) wat natuur of genade⁵³ was.

Zijn talent was eerst wettischer, naderhand evangelischer.

Een *Boanerges* in het bestraffen en bedreigen, zodat de toehoorders met een heilige beving werden aangedaan, als hij de overtredingen verkondigde, niemand ontziende, dood en leven voorstellende, Jes. 58:1, Deut. 30:19.

Maar ook een *Barnabas*, wetende de Heere Jezus en de dienst Gods beminnelijk voor te stellen.

Wat wist hij de neergebogen zielen te ondersteunen [*onderscheppen*], in vrees te bemoedigen, in moedeloosheid op te beuren, in duisterheid te helpen [*bestieren*], in verlegenheid raad te geven, en vooral een ieder goede gedachten in te boezemen van Gods trouw!

⁵¹ In de oudheid een vermaarde plaats waar wijze en Godzalige geleerden, woonachtig waren.

⁵² Joseph Bingham: *Origines ecclesiasticae*, pag. 354.

⁵³ De roomse theologie leert dat de natuur een schepsel Gods is, maar ook de genade wordt als een geschapen iets gedacht.

Veel had hij op met Ps. 36:6 *O HEERE, Uw goedertierenheid is tot in de hemelen*, en Ps. 108:5 *Want Uw goedertierenheid is groot tot boven de hemelen*.

d) Wat zijn keus [*verkiezing*] van stof aangaat:

1. Die ging veel, om het volk dat ter dienst Gods kwam, het nodigest voedsel uit te delen. Hij hield de toehoorders niet op met vrijblijvende veronderstellingen [*losse gissingen*] en menselijke vonden, waardoor men de toehoorders leeg, met een briefje naar huis zendt, welks opschrift is: geleerdheid, verwondering en waarin vanbinnen staat zielsmagerheid. Waarover *Johannes Henricus Hottingerus* en vele andere geleerde mannen zo billijk gejammerd hebben⁵⁴.

Maar als *Chrysostomus*⁵⁵, predikte hij over de ziel, de eeuwigheid, de hemel, de hel, de vergeving der zonden, de bedriegerijen des satans om mensen van het geloof af te trekken.

Hij wees [*doelde*] op geloof en bekering en om zielen het beeld van Gods Zoon gelijkvormig te doen zijn [*te maken*]. Hij behandelde het innigste van het christendom, de bijzonderste gevallen van de consciëntie en de wetenswaardigste punten van onze religie, langs welke weg vele vermaarde helden onzer kerk grote vrucht gezien hebben van hun dienst en grote verandering veroorzaakt in het gemoed en handel [*bedrijf*] van hun toehoorders⁵⁶.

2. Een lijst van zijn gepredikte stoffen op te geven is nutteloos [*onnodig*]. Iemand heeft van zijn Eerwaarde 17 boeken uitgeschreven, gepredikte stoffen in kwartoformaat [*kwartijnen*] van een behoorlijke [*redelijke*] dikte verzameld. Alleen zal ik enige belangrijke melden. Naar [*Volgens*] het prijzenswaardig en nuttig gebruik in onze kerk, dat er elke week een hoofdstuk behandeld wordt van het begin des Bijbels tot het einde, is het zijn Eerwaarde tweemaal te beurt gevallen de Bijbel te beginnen⁵⁷. Voorts heeft zijn Eerwaarde verhandelt Jacobs worsteling, Gen. 32:24. 2 Kron. 17:6, *Jósafat verhief zijn hart in de wegen des HEEREN*, enz. Psalm 22, 23, 45, 62, 73. Vele stoffen over Spreuken, Prediker en Hooglied. Acht predicaties over Hooglied 2:3. Doch dat verheven lied is door zijn Eerwaarde niet in zijn geheel afgehandeld. Hij vond zijn lichaam te zwak en was niet bij machte om de hoge en diepe zaken die God er hem in toonde, uit te werken [*voeren*]. Verder is door zijn Eerwaarde geheel Jesaja 55 bepreekt [*verhandeld*]; 12 predicaties zijn door hem gedaan over Jona 3:3 en 4; 145 over het gekrookte riet, welke zijn Eerwaarde begonnen heeft de 1^e maart 1720 en geëindigd de 3^e oktober 1734. Daarboven zijn door hem gedaan predicaties over Matth. 13:44, van de schat in de akker; Lukas 18 is geheel door hem bepreekt [*verhandeld*]; de brief aan de Romeinen van het 8e tot en met [*ingesloten*] het 16e hoofdstuk [*Kapittel*]; 2 Kor. 5 geheel; Kol. 1:22 en Filip. 4:7.

Stoot nu iemand zich daaraan, dat er over één Schriftplaats zoveel predicaties zijn? Die gelieve te weten dat zijn Eerwaarde na het verklaren van [*voldoen aan*] de tekst, met het hart afdaalde tot [*de borst viel op*] de hoofdzaak die daarin lag opgesloten, en dus zaken die daarop betrekking hadden [*betrekkelijk*] behandelde, die anderszins of

⁵⁴ Zie Elisabeth Wast: "Zoet en bitter, licht en duisternis, op de weg naar de hemel"; Jodocus van Lodenstein: "Beschouwingen Sions" en Joseph Bingham: *Origines ecclesiasticae*, deel 6, pag. 161.

⁵⁵ Joseph Bingham: *Origines ecclesiasticae*, pag. 164: "Ubi precipua capita de quibus concionare solebat auditoribus ad animum revocat"; Waar hij zijn toehoorders aan de belangrijkste zaken herinnert, waarover hij placht te prediken.

⁵⁶ Willem Amesius: "Vyf boecken van de consciëntie en haar regt of gevallen", gedrukt te Amsterdam in 1660. In zijn opdracht aan de Edele Mogende Heeren Staten van Zeeland getuigt hij dat velen, zo uit de leraars als uit de gemeente van onze gezegend Zeeland, in de praktijk der Godzaligheid boven vele gemeentes hebben uitgemunt.

⁵⁷ De eerste maal de 14^e en 16^e juli 1699, en wederom de 14^e en 16^e april 1722, volgens de aantekeningen van Leidekker in zijn Testament, p. 476.

geheel niet, of nauwelijks met de vinger worden aangeroerd. Ook meen ik, heeft ieder een daarin zijn vrijheid, gelijk de oude leraars in het christendom met hun voorbeeld dat getoond hebben: die nu eens predikten zonder een tekst, dan over meer Schriftplaatsen tegelijk een predicatie deden, gelijk uit de *Homilien*⁵⁸ van *Chrysostomus*, *Augustinus* en anderen blijkt, behandelend alleen zulke stoffen die zij voor die tijd, tot opbouw van het volk dachten te dienen⁵⁹, tenminste heeft het zijn toehoorders niet verdrotten, maar iedere predicatie was hen als een kostelijke parel dierbaar, en het was voedsel waar hun ziel van [*bij*] kon leven. Echter bleek het genoeg op andere tijden dat zijn Eerwaarde een deftige [*nette*] predikorde van onze tijd, in het verklaren van profetieën en van andere stoffen, zeer wel verstond, hetgeen niemand loochenen zal die zijn Eerwaarde gekend heeft.

e) Wat aangaat de wijze van zijn aanbod [*voorstel*]: in de zaken die hij sprak, in de woorden waarmee hij het tekende [*voorstelde*] was iets machtigs, tot verbazing en voeding. Hij had geleerd datgene waarop *Augustinus*⁶⁰ in een predicatie zozeer op aandringt, namelijk: dat hij verstandig en gaarne gehoord zou worden [*werd*], hebbend de kunst om de personen [*gemoederen*] te bewegen en te buigen. Wonderlijk wist hij onzienlijke dingen in levendige kleuren af te tekenen, en in de verhevenste vindingen een allerbevalligste klaarheid te doen doorstralen. Ook in alledaagse [*gemene*] zaken was bij hem een hartveroverende bevalligheid, gelijk er van *Augustinus*⁶¹ verhaald wordt: als hij preekte van de *beker met koud water* - waarvan Matth. 10:42 spreekt - er dan als (het ware) uit dat water een vlam oprees, die de koude harten der mensen ontvonkte. Een vreemde predikant *Smytegelt* horende prediken, zei: In die man is iets apostolisch!

f) De zegen op zijn dienst was bijzonder; hij behaagde niet alleen, maar was ook nuttig voor zijn toehoorders. Het is een zegen als de predicates van gaarne getrouwe leraars met de tranen en de bekering der toehoorders vergezeld gaan. *Hieronymus* schreef aan *Nepotianus*: Als gij in de gemeente leert, laat er geen geroep des volks, maar zuchtingen verwekt worden; dat de tranen der toehoorders uw lof zijn. En gelijk *Augustinus* zei: Gij roemt de prediker; ik zoek de praktijk van het gehoorde. *Chrysostomus* in zijn boek over het priesterambt, legt zich bijzonder daar op toe [*uit*], dat hij een christenleeraar daartoe opwekt, dat hij liever zijn toehoorders zoeken op te bouwen, als te behagen. Wat baat het, als het gaat gelijk bij Ezechiël 33:32 *En zie, gij zijt hun als een lied der minne, als een die schoon van stem is of die wel speelt; daarom horen zij uw woorden, maar zij doen ze niet?* Maar hoe onwaardeerbaar is het voorrecht van Hand. 2, als de Geest Gods tot bekering en opbouw, onder en door het woord, werkt en de toehoorders overreedt [*bewerkt*] worden om de beloften gelovig te omhelzen, de dreigementen te vrezen, het verbodene te haten, dat aangeprezen is te praktiseren, en in de vertroosting zich te verblijden. Dat was veel de vrucht van *Smytegelts* predicates. Dat dienen van den Heere met ootmoedigheid, als Hand. 20:19, maakte hem bekwaam om zijn toehoorders te bewegen; Gods medewerken met het woord van Zijn knecht, werden de toehoorders gewaar: Hebr. 4:11. Door de bekering en opbouw van velen, kreeg de gemeente in zijn eerste jaren een gehele ommekeer. Wanneer [*Daar*] hij preekte: wat zag men hem en de gemeente dikwijls in tranen! Wat (een) zielen zijn er door hem Gode niet gewonnen! In zijn predicates, oefeningen en samenspraken kwam *de geest in de raderen*. Wat (een) glans lag er op hen! Hoe rijkelijk deelden dan de vromen mede!

⁵⁸ Preken.

⁵⁹ Joseph Bingham: *Origines ecclesiasticae*, Deel 6, pag. 159.

⁶⁰ Joseph Bingham: *Origines ecclesiasticae*, Deel 6, pag. 165.

⁶¹ Joseph Bingham: *Origines ecclesiasticae*, Deel 6, pag. 170.

De gemeente was als die van Judea en Samaría, Hand. 9:31 *en werden gesticht; en wandelden in de vreze des Heeren en de vertroosting des Heiligen Geestes.*

G. Wat (een) wonder dat hij aan deze gemeente:

a. Zo gehecht was, dat hij meer dan één beroep geweigerd heeft, zodat de tekst: Jes. 30:20 - zeiden sommigen - daar zijn oom hem mee bevestigd heeft, in *Smytegelt* waarheid was. Tweemaal is zijn Eerwaarde te Rotterdam beroepen: de eerste maal de 19e februari 1698 en de tweede maal de 9e oktober 1702. Eens is hij te Utrecht beroepen. Dit alles heeft hem vele eenzame worstelingen met den Heere gekost. Hij toonde in deze gevallen een volstandig volgen [*aankleven*] van de vaderlandse wetten.

Zou ik zeggen wat (een) beroering [*beweging*] er over deze beroepen in de gemeente was: zelfs in de weeshuizen. Meermalen is mij verhaald, dat de gecommitteerden van Rotterdam aan zijn Eerwaarde tot die zaak, ziende het gedrang des volks en het gejammer in de gemeente en haar gehechtheid [*aankleving*] aan zijn dienst, ronduit [*rondborstig*] zeiden: Die man kan daar niet vandaan.

b. Gij denkt mogelijk, lezer: Had *Smytegelt* geen vijanden? O ja, maar al teveel⁶², en welke getrouwe predikant heeft die niet? Bevrijd zijnde van dat: *Wee u wanneer al de mensen wel van u spreken!* Luk. 6:26. Wat Athanasius en de rechtzinnige leraars van de arianen geleden hebben⁶³, weet elk. Onze overledene heeft, als Elía, in een boze tijd geleefd, en veel geleden van Hattemisten⁶⁴ en vijanden van waarheid en godsvrucht.

Zijn loon was van [*bij*] velen een slagregen van allerlei smaadheden, dikwijls lijfsgevaaren. In de preek van de 23^e januari 1718, zegt hij *veel te hebben geleden, hooggaande tergingen en verbitteringen te hebben uitgestaan en dat er mensen waren, die hem in 23 jaar geen 23 maal gehoord hadden, en dat, als zij een andere meenden te horen, en hem zagen, zij de kerk weer uitgingen, of hoorden zij hem, zij lasterden. Maar als ik in de eeuwigheid zal zijn, zegt hij, zult gij zeggen: Onze profeten zijn heengegaan.*

Doch in dit alles stond de Heere hem bij, Die hem een verbergung was voor de regen, en weleens een milde regen van genade deed druipen, die de ongemakken veel verdraaglijker, nuttiger en zaliger maakte, als het welspreken van eenieder mens.

c. Hij heeft veel wisselvalligheden en veranderingen in staat, stad en kerk beleefd, waar omtrent hij zeer opmerkzaam leefde. Gelijk *Elía* en *Jeremía* heeft hij in duistere tijden ook al zijn onaangename omstandigheden gehad.

Hij was wars [*verre*] van hoofse vleierij; wist echter met heren van aanzien om te gaan als een profeet aan het hof. En die zijn Eerwaarde kenden, hielden zijn doorzicht en trouw in waarde, ofschoon hij ook, als *Elía*, bij de *Achabs* niet gezien, maar wel ontzien werd.

Voor al [*Inzonderheid*] heeft hij, zoals *Lot*, zijn ziel gekweld en veel betreurd [*bejammerd*] het verval in leer en zeden, waardoor hij, als *Micha* veel kwaads profeteerde. Hij vreesde, dat aanstaande waren: schuddingen van de zuilen van staat en kerk, verduistering van de waarheid, de verdonkering [*ontglanzing*] van de godsvrucht, een afzwerven van God, en een wee der oordelen. Het was veel zijn woord: *de lidmaten zullen de waarheid moeten bewaren, de rechtzinnigen zullen blijde zijn wanneer zij zelf een predikant zullen mogen onderhouden.*

⁶² Laudari à male viventibus nolo, abhoreo, detestor, dolori mihi est; citaat uit preek 339 van Augustinus.

"Ik wil niet geprezen worden door degenen die slecht leven, ik verafschuw het, ik gruw ervan, het doet me pijn."

⁶³ Joseph Bingham: *Origines Ecclesiasticæ*, Deel 2, pag. 373.

⁶⁴ Godsdienstige sekte, die haar naam ontleende aan Pontiaan van Hattem, omstreeks 1675 predikant geworden op St. Philipsland. In 1683 werd hij wegens ketterij afgezet. In Zeeland had hij veel aanhangers, o.a. Jacob Roggeveen. Volgens de Hattemisten geschiedt alles door God, zodat de mens geen goed of kwaad kan doen.

d. Maar de gemeente kleefde hem op dezelfde wijze [*mede*] aan, met veel liefde en achting. Wij herinneren ons nog, toen wij in zijn laatste ziekte voor zijn Eerwaarde in de Vismarkt-kerk baden, hoe het gezucht en geweën onze stem verzwakte [*verdoofde*], en hoe wij ons bedwingen moesten toen wij achter het lijk gingen op de begrafenis, ziende zulk een uitzonderlijke [*boven gewone*] toeloop en bewegingen in de toeschouwers. Vooral was hij geliefd bij de vromen en bij zijn kinderen, die hij den Heere geteeld heeft, die in een groot getal zijn: zowel die aanvankelijk op de weg van Godzaligheid gebracht zijn, als die op dezelve geleid worden [*bestierd zijn*].

Als het volk *Chrysostomus* in ballingschap zag gaan: *in fletus prorumpens dicebat satius fuisse solem radios subtrahere quum ipsius os conticere*; dat is: *met tranen uitbarstende zeide, dat liever de zon mocht ophouden van schijnen, als Chrysostomus van spreken*. Die van Galatië zouden de ogen hebben uitgestoken [*uitgegraven*] om die Paulus te geven, Gal. 4:15. Vele in deze gemeente zouden hun leven gewaagd hebben om zijn Eerwaarde te helpen, en het is van velen als een bijzondere voorzienigheid Gods aangemerkt, dat zijn Eerwaarde zo geleidelijk [*allengskens*] van deze gemeente is losgemaakt, daar een plotseling [*schielijk*] sterfgeval van zijn Eerwaarde in het midden van zijn dienst niet zou te dragen zijn geweest⁶⁵.

e. Ik zei: losgemaakt, want zijn Eerwaarde was vele jaren afgemarteld door een zware breuk, die hij in de dienstbaarheid deze gemeente gekregen had. In die meerdere keren [*meermalen*] vermeldde predicatie zegt hij: *Ik heb mijn wonden en zwakheden gekregen in het huis mijns Gods*, zinspelend op Zach. 13:6. Door deze kwaal verzwakt, moest hij omtrent het jaar 1721 van [*uit*] zijn oefeningen in de Vismarkt-kerk afscheid nemen [*scheiden*]. Zijn laatste predicatie was de 24^e oktober 1734, over Hoogl. 4:1, op het Avondmaal, waarvan hij placht te zeggen: *Ik heb niet gepreekt, maar God heeft mij kracht gegeven en door mij gepreekt*.

En dat is geen vreemde zaak [*stuk*] bij godvruchtige leraars. *Chrysostomus* zei weleens: *Ik houd het daarvoor, dat ik niet uit mijzelf zulke woorden gesproken heb, maar dat God zulks voorziende, de woorden in ons hart geleid heeft*. Gelijk ook *Augustinus* meermalen van dergelijke hulp des Heiligen Geestes sprak⁶⁶.

f. Na deze tijd moest zijn Eerwaarde zijn emeritaat aanvragen [*emeritusschap verzoeken*]. Hij placht te zeggen: *Ik zag klaar dat het des Heeren wil was*, en dit verkreeg hij ook in het jaar 1735, de 9^e mei. Hij had daar Gods goedkeuring over, dewijl God zijn ziel met veel liefde en goedertierenheid verkwikte, bijzonder in het eerste jaar van zijn rust. Ik werd in zijn plaats beroepen de 17^e juli van datzelfde jaar tot genoegen van zijn Eerwaarde. Meermalen zei hij tot mij: *Beveren! gij hebt mij tranen en gebeden gekost; ik heb het met God overlegd; God heeft u geroepen, gelooft het*. Ik houd het voor een der bijzondere zegeningen in mijn levensloop, dat het mij gegund is, met mijn *Elía* enige tijd (te) verkeren tot mijn hulp [*bestiering*] en bemoediging. Maar ach, deze *Elía* is opgenomen!

H. Ik word droevig [*beroerd*] als ik bij zijn sterfbed kom en wanneer ik de gordijnen van zijn doodskoets openschuif: waarlijk een sterfbed, waarvan ik zeggen mag: Nooit stierf hij kwalijk, die wel geleefd heeft!

Weinig sprak hij; mogelijk om vorige veroordelingen [*misduidingen*], of om zijn hevige [*hooggaande*] pijn. Zijn smart was zeer groot, hierin andere grote mannen gelijk. Er wordt wel gezegd van de grote *Sprankhuizen* in zijn *Triumph over de dood*, pag. 355:

⁶⁵ Hoe hoog de getrouwe leraren in de eerste christenkerk geacht zijn, toont W. Schortinghuis in "Innig Christendom", pag. 62.

⁶⁶ Joseph Bingham: *Origines Ecclesiasticæ*, Deel 6, pag. 148.

*Een zachte dood zal niemand zalig maken, een harde dood zijn zaligheid niet hinderlijk zijn, al was hij zo melaats als Lazarus, zo ellendig als Job. Elía voer een vurige wagen en onweder op, Christus stierf aan het vervloekte kruishout*⁶⁷

Op vrijdags de 1^e mei vond ik hem niet in zijn stoel, maar op de rustbank, zeer afgemat door koorts, hoest, pijn, en hevig benauwd in [zwaar bezet op] de borst, het ge-laat was zeer betrokken, daar de dood (er) reeds scheen over uitgespreid. Zijn Eer-waarde kon toen al bijna niets gebruiken, hetgeen tot zijn verkwikking nodig was: een weinig drank benauwde hem zeer. Ik zei: *Dat God Zijn knechten daarom [dus] op zijn tijd afloste van hun post, de ziel zaligde, en het lichaam deed in hope rusten, en dat ik vreesde, dat zijn Eerwaarde vóór een kwade tijd heenging, doch dat nu het vertrouwend [heilvattende] geloof nodig was [te pas kwam], dewijl de rechtvaardige door zijn geloof leeft.* Het één en het ander beantwoordde zijn Eerwaarde met het oplichten van zijn rechterhand, die leggend op zijn borst. Kort daarna riep hij uit: *Mij is zeer bange.* En daarop wederom: *Heere, ik beveel mij aan Uwe barmhartigheden en genade, die vele zijn, die Gij kunt bewijzen zonder krenking van Uw volmaaktheden, dewijl Uw ge-rechtigheid in Christus voldaan is. Medelijdende Hogepriester, Algenoegzame, Noodza-kelijke, Enige! ...* Hier werden zijn woorden dik [opgezwollen], en hij kon niet meer. Ik scheidde toen met (de) zegenwens, dat de Heere Zijn Eerwaarde versterken en ver-kwikken wilde, hetgeen hij met (een) wederwens beantwoordde. Één van zijn huisgeno-ten verhaalde mij daags daaraan, dat zijn Eerwaarde die avond nog poogde zijn huisoe-fening met de Zijnen te doen, doch het kon uitvoeren wegens grote zwakte [verzwak-king], zeggende: *Heere, wij willen onze zielen zo gaarne aan U geven, en het behaagt U nog niet. Geef ons dan kracht, wij hebben veel tot U gebeden, en daar liggen vele ver-zoeken [rekwesten] van ons voor Uw troon; nu kunnen wij niet meer.*

Daar rees weleens in zijn hart bekommernis [kommer] op, ontstaand uit het ver-langen naar de heerlijkheid, en uit vrees voor zwaardere smarten. Vooral was hij be-duct voor het verval [de krenking] van zijn verstand; hij zei weleens: *Heere, ik kan nauwelijks langer in de strijdende kerk zijn; het believe U mij op te nemen in de triom-ferende.*

Den 3^e mei had ik veel aan hem verloren. Ik sprak toen met zijn Eerwaarde van de medelijdende Hogepriester, van Gods barmhartigheden, en dat de Heere steeds [nog al] kracht naar het kruis gaf, hetgeen hij toestemde, zeggende: *Gelijk gij ziet.* Ik zei ook wegens zijn zware smarten, dat Gods weg soeverein was, gebruikend de woorden van Elihu, Job 36:23 *Wie heeft Hem gesteld over Zijn weg?* Waarop hij antwoordde: *Wat zou ik anders?* Ik wist uit vorige samenspraken wat inzicht [inzien] dat de Heere zijn Eerwaarde in die woorden gegeven had, en hoe goed de Heere zijn Eerwaarde geweest was, toen hij de eerste maal daarover gepreikt had bij gelegenheid van het smartelijk overlijden van zijn geliefde neef *Marinus Smytegelt*, gezegend predikant te Borssele. En nadat ik met de vrienden voor zijn Eerwaarde tot God gebeden had, wenste ik de vervulling daarvan en meer, waarop hij zich versterkte en enigszins oprichtte, en mij ze-gende, zeggende: *God de Vader zij uw en mijn God, God de Zoon zij uw en mijn Verlos-ser, God de Heilige Geest zij uw en mijn Heiligmaker en vertrooster. O, weest toch ge-trouw aan God, de waarheid, de gemeente en uw consciëntie. En als wij zullen geloofd en ervaren [beleefd] hebben de kracht van onze religie, die in de eerste vraag van onze Catechismus is uitgedrukt, dan zal het einde wel zijn.*

⁶⁷ Geestelijke triumpf over den laatste vijand, den dood, of eene heilzame onderrichting om getroost en blijmoedig te sterven. Dyonisius Spranckhuysen (1587-1650), predikant te Delft.

Wanneer ik bedenk hoe zijn woorden werden afgebroken door machteloosheid, hoe blij ik met die zegen was, hoe ik zijn bestorven wangen kuste, en met dankzegging en ontroering van hem afscheid nam, dan ervaar ik dat mijn hartstochten gaande worden, en ach, dat de Heere Zelf het Amen geve, en de vervulling van deze bede aan mij schenken wilde!

Weinig of niets sprak zijn Eerwaarde na deze tijd. In alles bleek zijn lijdzaamheid, zijn groot verlangen naar ontbinding en zijn vertrouwen op zijn zalig deel, zeggende: *Ik sterf in het geloof*. Totdat hij 's morgens op de 6^e mei 1739 ontsliep, oud geworden 73 jaar, 8 maanden en 16 dagen, hebbende hier alleen in het heilig dienstwerk bezig geweest 44 jaar, en zo zijn Eerwaarde tot de 20^e mei geleefd had, zou hij in het geheel een halve eeuw Gods kerk gediend hebben, zijnde bevestigd te Borssele de 20^e mei 1689.

Daar ligt nu die vermoeide van kracht, om naar de wil van zijn Heere te rusten, zo afgemat door het zondepak te dragen, vermoeid door de verdrietelijkheden van dit leven, afgesloofd door de arbeid van zijn dienst.

Men mag hem deze zinspreuk geven: *aliis inserviendo ipse consumer*, dat is: *terwijl ik anderen licht, word ik zelf verteerd*. Hij heeft het onvolmaakte afgelegd, zijn strijd gestreden, zijn loop voleindigd. Wij zien onze *Smytegelt* niet meer! Gemeente van Middelburg, gij krijgt niet zomaar [*licht ooit*] een *Smytegelt* wederom; gij zult hem niet meer zien in de kerk, op de preekstoelen, in zijn catechisaties, in zijn huis: om hem raad te vragen! Uw wachter is weggenomen van uw muren, uw vader uit uw huis; uw kroon is van uw hoofd gevallen, uw getrouwe raadsman is niet meer. Wij mogen hem naropen zoals Eliza, Elía 2 Kon. 2:12 *Mijn vader, mijn vader, wagen Israëls en zijn ruiters!* Ach mochten wij *twee delen van zijn geest* ontvangen, om hem in zijn getrouwe en voorbeeldige wandel na te volgen.

Het is wel een waarheid dat zijn heengaan voor hem troostelijke is, hebbende zulk een moeizaam [*pijnlijk*] lichaam verlaten; hij is nu als vogel uit de kooi [*kouw*] in de ruimte. Zijn hartverscheurend [*hartbrekend*] kermen is verandert in lachende [*schaterende*] halleluja's, zijn geloof in aanschouwen, zijn hoop in bezitting. Nu geniet hij dat *grote goed, dat God heeft weggelegd voor degenen die Hem vrezen*, Ps. 31:20. Maar het is een zware slag voor de gemeente, voor de kerk, voor de Godzaligen en voorbij in het bijzonder. Wij mogen over zijn dood wel aangedaan [*gevoelig*] zijn, opdat wij ons niet schuldig maken aan Jes. 57:1⁶⁸. De Heere Jezus weende over *Lazarus*, die Hij zou opwekken, Joh. 9. Zal Israël Aärons en Mozes' dood plechtig bewenen 30 dagen lang en wij ongevoelig zijn: daar de fundamenten waggelen, de goedertierene ontbreekt en de getrouwen weinig zijn geworden in het land? Als God Zijn getrouwe knechten wegrukt, dan is er vaak [*dikmaal*] kwaad op komst [*handen*]. De Heere zegt: *Ik heb drie herders in één maand afgesneden; want Mijn ziel was over hen verdrietig geworden*; en het was om haar over te geven: *Ik zal ulieden niet meer weiden*, Zach. 11:8 en 9. De Heere, vertrouw [*hoop*] ik, zal in deze duistere dagen het land en de kerk genadig zijn.

Heeft nu iemand lust deze voorganger ten kwade te gedenken, zijn woord en voorbeeld [*exempel*] te verachten: gij zult u bij de uitkomst bedrogen vinden. Zijn woord en wandel zal tot verzwaring van uw oordeel dienen en gij (zult) te laat zien, dat gij niet de rechte leiders, maar de verleiders gevolgd zijt. Hebt gij vermaak in allerlei kwaad van hem te spreken: gij zijt de eerste niet die zulks doet en hij de eerste niet die

⁶⁸ De rechtvaardige komt om, en er is niemand die het ter harte neemt; en de weldadige lieden worden weggeraapt, zonder dat er iemand op let dat de rechtvaardige weggeraapt wordt vóór het kwaad.

zulks lijdt. Maar, o de blijdschap en zonde waarmede gij u kunt verzadigen voor een tijd, zal maar kort duren. God is hoog en ziet op het nederige en kent de vermetelen [*stouten*] van verre. U mag het van zijnentwege wel doen, als gij maar niet zondigt. U kunt nu van zijnentwege ongemoeid in de zonde voortgaan, als gij zo maar niet met rasse [*grote*] schreden naar uw eeuwig verderf toe haast! Maar ik bid u, denk eens aan [*om*] die tijd, als gij eens zult rekenschap geven: hoe gij het woord van uw voorgangers gehoord en hun voorbeeld zijt nagevolgd. Wilt gij dit alles verachten en belachen? Lacht niet te hard [*sterk*]: God mocht het horen; Die in den hemel woont mocht lachen en tot u in Zijn toorn spreken, en u in Zijn grimmigheid verschrikken, Ps. 2:4 en 5. Och dat gij nog voor God mocht leven, en dat het verhaal van deze overleden voorganger dat goede nog in u werken mocht, hetgeen zijn leven en woord niet heeft kunnen doen!

Zo [*dus*] vertrouwen wij dat de vromen in onze gemeente het voorrecht zullen blijven waarderen dat zij een *Smytegelt* gehad hebben, en van zijn lessen en voorbeeld, zullen trachten een goed gebruik te maken. Wij hebben u deze voorganger in zijn wandel met deszelfs uitkomst getekend [*afgeschetst*], opdat gij dit beeld [*deze prent*] u veel zou voorstellen en zijn geloof navolgen, bemoedigd door de goede uitkomst van zijn wandel, totdat gij ook aan het einde van uw weg, hetzelfde einde van uw geloof: de zaligheid uwer zielen, moogt ontvangen.

II. Nu nog een woord aangaande [*rakende*] deze predicaties en hoe deze door drukken [*de druk*] worden openbaar [*gemeen*] gemaakt. Het kan belezenen [*geletterden*] bekend [*bewust*] zijn dat het een aloude praktijk geweest is, dat de predicaties van vermaarde mannen dikwijls onder het prediken zijn opgeschreven, die door de Grieken ὀξυγράφος /*oxugraphos*/ ‘schrijver’ en ταχυγράφος /*tachugraphos*/ ‘stenograaf’ genoemd werden.

Op deze wijze zijn verscheidene predicaties van grote mannen aan het nageslacht overhandigd, die anders met de sprekers zouden verloren [*verstorven*] zijn, gelijk *Eusebius* van *Origines*, *Socrates* van *Chrysostomus*, en *Augustinus* van zijn eigen predicaties getuigen. Zodanig opgeschreven leerredenen werden niet altijd onder toezicht en met toestemming van de auteur uitgegeven, maar dikwijls zonder deszelfs toestemming. Die wijze van doen vindt ook bij geleerden haar goedkeuring, omdat de toehoorders daarmee toonden: aandacht, naarstigheid en een grote eerbied voor hun leraars, en zij zo [*dus*] de godvruchtige lessen probeerden [*zochten*] te verzamelen en voor de vergetelheid te bewaren⁶⁹. Op die wijze zien ook deze predicaties het licht, waarvan een geëerd vriend mij dit bericht heeft laten toekomen:

1. Dat een Godzalige dochter, *Maria Boter*, sedert 30 jaar haar tijd en kracht besteed heeft aan het uitschrijven der predicaties van *Bernardus Smytegelt*: waarin zij zoveel nauwkeurigheid heeft zoeken te betrachten, als haar maar [*immers*] mogelijk was, niet alleen ten aanzien van de *zaken*, maar zelfs van alle *woorden* waarop men volkomen staat kan maken. Waar ik bij mag voegen dat dit de overledene niet onbekend of onaangenaam was, en dat zijn Eerwaarde haar Edele dikwijls in deze behulpzaam [*behulpig*] is geweest. Het ware te wensen geweest dat zijn Eerwaarde had kunnen besluiten [*resolven*] om deze predicaties onder zijn oog en opzicht te laten drukken. Doch daarwilde zijn Eerwaarde nooit op ingaan [*verstaan*], wat voor redenen [*instantiën*] de nabestaanden, naast andere godvruchtige vrienden, daarop voorbereid [*gedaan*] hebben.

⁶⁹ Joseph Bingham, *Origines Ecclesiasticæ*, Deel 6, pag. 197-199.

2. Wat nu deze predcaties aangaat: zijn Eerwaarde had enige tijd geleden gepreekt over Kol. 1:12 - 20, en sloeg [*deed*] toen een stuk [*uitstap*] over, Filipp. 4:7. Daarna begon zijn Eerwaarde (bij) Kol. 1:21 en 22, totdat [*wanneer*] hij deze 40 schone predcaties heeft gedaan over het gewichtig stuk van de heiligmaking, hetwelk door zijn Eerwaarde niet is voltooid [*ten einde gebracht*], zoals in de laatste predcatie gezegd wordt, maar door de zwakheid van zijn Eerwaarde en het daarop volgende emeritaat [*emerituschap*] in het jaar 1735, is het daarbij gebleven.

Zodat deze 45 predcaties een verhandeling [*stuk*] op zichzelf zijn, en zo compleet als het door zijn Eerwaarde gepreekt is, waarom de uitgeefster het juist [*goed*] vond deze als geheel [*bij malkander*] te laten drukken.

Zo de Heere het werk liefde te zegenen en de drukkers daartoe lust hadden, zou men (moeten) voortgaan schone werken van zijn Eerwaarde in de toekomst [*bij vervolg van tijd*] het licht te doen zien [*in het licht te geven*], met de hartelijke bede dat de Heere ook deze predcaties als middel in Zijn hand (zou) doen dienen om waarheid en Godzaligheid in Nederland te behouden; dat liefhebbers van Godzaligheid hierdoor nut en Gods grote Naam heerlijkheid verkrijgen: waarmee wij onze wens verbinden [*paren*]; de Heere doe alzo en alzo daartoe!

Nu *de Heere onze God zij met ons gelijk met onze vaders* (onze oude en Godzalige leraren) *Hij verlate ons niet en begeve ons niet, neigende tot Hem onze harten: om in al Zijn wegen te wandelen*, 1 Kon. 8:57.

A M E N.